

Hibrus
Nəkwəkwə yame ramvən kimi
nəmə Isrel
Nəgkiarien kwəkwə kape
nəkwəkwə e Hibrus

?Pa rimirai nəkwəkwə e? Kitawə kiseinein mə pa rimirai nəkwəkwə e, meinai yermamə yame rimirai nəkwəkwə e, in rīpəh nīniyen nhagin. Yermamə yame rimirai rīmīpəh nāmien Yesu Kristo, mārīg narmamə tiksīn yamə mīne kīmīsəm Yesu kīmīsəvsao kīn kimi yermamə yame rimirai nəkwəkwə e. Kīnī in rīrkun nəgkiarien kape Ol Testamen, mīne norien kape nəmə Isrel kupan. Tukmə ror Banabas uə Apolōs kīmīrīrai nəkwəkwə e, meinai iriu kīrarkun Nəvsaoyen Huvə kape Yesu, kīnī iriu mawehuə ye nīməhuak. Narmamə tiksīn, rīkīriə raməsīk mə Pol rimirai nəkwəkwə e, mārīg rīkitawə rīpəh nəsikien məknaкін meinai ye leta yamə mīne Pol rimirai, rīmnərəhu-pən nhagin. Mārīg nhagin rīrkək ye nəkwəkwə e.

?Rimirai ramvən kimi nīpa? Rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi nəmə Isrel yamə mīne kīshatətə ye Yesu Kristo, mārīg iriə tiksīn kīmnharerīg-pən tuk norien kape nəri-pənien Loa kape Moses. Tukmə ror iriə khapəh nharkun-huvəyen nīprai Nəvsaoyen Huvə.

?Nimraghien rīmnhawor pən iran mīne ye nīpīg rīmīrai? Ye nīpīg a, nəmə Isrel tiksīn kīmīsorīah nəmə Isrel yamə mīne kīshatətə ye Yesu Kristo, mīsor rīkīriə rəpou. Rhuvə mə iriə

tukharkun mə nhatətəyen kapəriə in nəfrakisien, kini Yesu in Kristo yame Kughen rimə tukrher-pə kin.

? Rimirai nəkwəkwə e tuk naha? Ye nīpig a, narmamə tiksın ye niməhuak, rikiriə rəsik mə norien kape nəri-pəniēn Loa kape Moses ye Ol Testamen, in yerpirig rapita norien kape nhatətəyen ye Yesu Kristo. Mərig narimnar ye Ol Testamen in nuhpikinien əmə kape norien yame Yesu rimnor. Rəmhen kin temple in ramor nuhpikinien ye Nanmın kape Kughen yame ramarə yerkitawə; kini Sabat in ramor nuhpikinien ye napisien yame Kughen tukrivəhsi-pə kimi ətawə ye rao ye neai; kini norien kape niviyen nitə in ramor nuhpikinien ye nitaw Yesu Kristo yame rimnaiyu ye nai kamarkwao kin. Kimirai nəkwəkwə e mə narmamə tuksəm mharkun mə Yesu Kristo In yerpirig rapita narimnar fam, rapita profet minə, mine agelo minə, mine Moses, mine Eron, mine pris minə kupan. Nhatətəyen ye Yesu Kristo in rhuvə pik rapita nəripəniēn Loa kape Moses. Ror məkneikin meinai narimnar fam ye Ol Testamen rimauə mor nəfrakisien kin ye Yesu Kristo. Kini nimhəyen kafan in rəmhen tuk nirisinien norien has kape narmamə.

Kristo rimnor əpu Kughen kimi ətawə

¹ Apa kupan, Kughen rimivəhsi-pən nəgkiariēn kafan kimi profet minə ye nīpig pisin pisin minə, mine swatuk pisin pisin minə, kimnhani-pən tuk riptawə minə. ² Mərig taktakun ai kitawə kwəsəviə-pən tuk Nīpig Kwasig, kini Kughen raməgkiar atuatuk əmə kimi ətawə kin Tini. Tini a Kughen

rimirpen in mə tukror neiai mine tokrei tanə, mirpen In mə tukmə ror infamien, narimnar fam, rəmir tukun. ³ Tini e In nikhakien kape nihuvəyen mine nəsaninien kape Kughen. In rhai atuatur rimni ye narimnar fam. In mampik ətəəkən narimnar fam ye nəsaninien kape nəgkiarien kafan. Nipig In rimamhə tuk nəspir-tayen norien has kapətawə, In rimavən ye rao ye neai məkwətə-pən ye nikar Kughen Yermaru matuk.

Ji Kughen e In yerpig rapita agelo minə

⁴ Kughen rimivəh-si haktə Tini e, kini In yerpig rapita agelo minə rəmhen kin mə nhag e yame Kughen rivəhsi-pən kimin in yerpig rapita nhag agelo minə fam. ⁵ Kughen ripəh nini-pənien tuk agelo kirik kafan mīmə,

“Ik narik.

Taktakun ai yakwauə rimim atuatur.” (*Sam 2:7*)

Mərig in rimnəgkiar məknakin kimi Yesu. Kini Kughen ripəh nini-pənien tuk agelo kirik mīmə,

“Yo rimim atuatur,

kini ik nakuauə narik.” (*Sam 2:7*)

Mərig In raməgkiar məknakin kimi Yesu.

⁶ Meinai nipig Kughen rimnher-pən kin Nimrin Nupan kafan ruə ye tokrei tanə, kini In mamni mīmə,

“Pəh agelo m-fam kafan tuksəgnəgin In.” (*Dut 32:43*)

1:2: Sam 2:8, Jon 1:1-3; Kol 1:16   **1:3:** Jon 1:14; 12:41; Aes 6:1-4

1:3: Jon 14:9; Fil 2:6-7; Kol 1:15; 2 Kor 4:4   **1:3:** Kol 1:17   **1:3:**

Taet 2:14   **1:3:** Fil 2:5-11; Kol 1:15-18.   **1:4:** Efes 1:20-21; Fil 2:9

⁷ Nīpīg Kughen raməgkiar ye nīkarin kape agelo
minə mamni mīmə,

“Yo yakamor kafak agelo minə kisəmhen kin
nimətag yame ramavən ikin minə fam,
mamor kafak wok.

Iriə kisəmhen kin nap.” *(Sam 104:4)*

⁸ Mərig In raməgkiar kimi Tini mīmə,

“Kughen, kafam narmaruyen tukraməmīr rerin,
infamien rikək.

Nakamehuə ye narmamə ye norien yame rat-
uatuk.

⁹ Ik nakorkeikei əmə natuatukien

maməməkīn norien iko iko minə.

Ror pən, Yo e, kafam atuatur Kughen,

Yo yakaməəhu kupan ik, kini ik yerpīrig
rapita ik minə tiksīn.” *(Sam 45:6-7)*

¹⁰ Kini Kughen ramni-pən min tukun mīmə,

“Yermaru. Ye nīrikakunien, Ik nīmnor tanīmtanə,

Kini Ik nīmnor narīmnar fam yamə mīne
kasəmīr-pən ye neai kin kwermīm.

¹¹ Narīmnar fam minə e tukharkək,

kisəmhen kin neipən yame tukrəmətīt,

mərig Ik takamarə kape rerin.

¹² Takarakikin narīmnar fam ye tokrei tanə mīne

ye neai rəmhen kin yame yermamə rama-
rakikin neipən mətīt.

Takukreikin narīmnar fam rəmhen kin yame
yermamə raməviruə kin neipən.

Mərig Ik nakpəh nəviruəkinien,

Kini Ik nakamarə kape rerin.” *(Sam
102:25-27)*

¹³ Kini pəh nien mə agelo e yame Kughen rīmīni-

pən nəgkiarien tukun e mīmə,

“Ik əkwətə-pə ye kwermīk matuk,

Meriaji nīpīg jakor ik takehuə ye tikmīr kafam
mīnə.” *(Sam 110:1)*

¹⁴ Mərig agelo mīnə, iriə yorwok mīnə əmə. Iriə nanmīn yamə mīne Kughen ramher-pə kīn mə tuksarha huvə tuk narmamə yamə mīne In ravəh mīragh əriə.

2

Narpīnien aikīn kape narmamə yamə mīne kasor tāvhağə has

¹ Yesu In yerpīrig pīk, ror pən, rhuvə mə kitawə tuksətərig huvə kīn naha nhagin yame kwəsərig ta, tamə kitawə kisəpəh nəgkiarīen mīnə a mhavən isok. ² Nəgkiarīen yame agelo mīnə kīnmhāni-ərav-pən tuk rīptawə mīnə, in nəfrakisīen, kīni narmamə tukhavəh narpīnien tuk nəsikīen Loa mīne nəpəhyen narīmīnar yame Loa ramni. ³ Ror pən, tukmə kitawə kasor nar apnapīg əmə ye nəgkiarīen huvə yame ramni swatuk yame Kughen ravəh mīragh ətawə iran, to khapəh nisaptayen kīn narpīnien. Nivəh-mīraghīen e, Yesu Yermaru rīmīnəkupan mīni-ərhav, kīni narmamə mīnə tiksīn kīmīsərig, mīshajoun ətawə kīn, mə in nəfrakisīen. ⁴ Kīni Kughen ramrīpīn nəgkiarīen a mamor nīmītātīen mīnə, mīne nar apsipīs mīnə, mīne norīen pīsīn pīsīn yamə mīne kasor narmamə kisəm kisakur, mīvəh-si-pən nəsanīnien kīmi naha yermamə yame rorkeikei ye Nanmīn Kafan tuk norīen wok, mamhajoun mə nəgkiarīen a in nəfrakisīen.

2:1: Rom 11:22

2:2: Wok 7:53

2:3: Hib 10:28-29; 12:25

2:4: Mak 16:20

Yesu rimauə mivəh-si-əhu In rəmhen kin yermamə apnapig əmə

⁵ Pa rimə agelo minə tuksarmaru ye tanə vi yame tukripiuə, yame yakamni e taktakun,* ⁶ meinai ye Nəkwəkwə kape Kughen yermamə kirik rimini-pən tuk Kughen mimə,

“Narmamə iriə nar apnapig əmə,

mərig Ik, nakipəh nəruginien əriə, rikim raməsik əriə,

kini Ik nakamarha huvə tuk narmamə mifam.†

⁷ Nimivəhsi-əhu ji yermamə, agelo minə yerpig rapita, mərig kape nipig kwakwə əmə.

Mivəhsi-pə narmaruyen mine nehuəyen mine nisaiyen kimin.

⁸ Kini Ik mivəh-si-pən nehuəyen kimin mə tukrarmaru ye narimnar fam.” *(Sam 8:4-6)*

Nəgkiarien e yame ramni mə tukrarmaru ye narimnar fam, nipran e mə nar kirik rikək yame in ripəh narmaruyen iran. Mərig taktakun ai khapəh nisəmien mə ramarmaru ye narimnar fam, ⁹ mərig nar kirikianə əmə kitawə kasəm. In e, Yesu, yame “Kughen rimivəhsi-əhu In, agelo minə yerpig rapita, kape nipig kwakwə,” mərig taktakun ai, Kughen “rivəhsi-pən narmaruyen mine nehuəyen mine nisaiyen kimi Yesu” meinai In rimivəh nəmhəyen mimhə tuk ətawə. Əwəh, ye nihuvəyen kape Kughen, Yesu rimamhə tuk narmamə m-fam ye tokrei tanə.

* **2:5:** Nəmə Isrel rikiriə rimnəsik mə agelo minə kasarmaru ai taktakun ye tanimtanə. Emru Dut 32:8. † **2:6:** Gris ramni mə “Ik nakamarha huvə tuk ji yermamə.” **2:8:** Jen 1:26; Rev 20:4,6; 22:5 **2:9:** Fil 2:8-9

¹⁰ Kughen rimmnor narimnar fam; kini narimnar fam, kafan əmə. Kini rhuvə əgkap mə In rimmnor Yesu, yame rimməkupan mhotei swatuk tuk nivəh-miraghien narmamə, mamərig nəmhəyen ye nimhəyen, mə tukruə yemə atuatuk kape nīpik-ofuginien ji Kughen minə khapsaah tukhavəh nimraghien rerin.

¹¹ Yesu e yame ramərəhu karin narmamə mə iriə nəmə atuatuk kape Kughen, mine narmamə yame In ramərəhu karin əriə, iriə min, rimmriə kirikianə. Ror pən, In rīpəh naurisien tuk nokrənien kin əriə mə piauni minə mine nowini minə. ¹² Mamni-pən tuk Kughen mimə,

“Yo jakni-ərhav-pən nhagim tuk piak minə mine nowinik minə.
Jakəni nīpei mivəhsi-haktə Ik ye nimri mirh.”
(*Sam 22:22*)

¹³ Mamni min mimə,
“Jakni nəfrakisien iram.” (*Aes 8:17*)
Kini mamni min mimə,

“Yo e, kimawə kwajikovə yamə mine Kughen rīmivəhsi-pə əriə kimi Yo.” (*Aes 8:18*)

¹⁴ Kwajikovə minə e yame Yesu ramni əriə, iriə narmamə əgkap - nīprairiə mine nitawriə aikin. Ror pən, Yesu tukraməkeikei muə ye tokrei tanə, nīpran mine nitawin rəmhen kin yermamə, meinai yermamə əgkap rirkun nimhəyen. Kini nimhəyen kafan rimmnoriah Setan yame in ramehuə ye kwənmhan kape

---

2:10: Rom 11:36   **2:10:** Hib 2:17; 4:15; 5:8-9   **2:10:** Luk 24:26; Rom 8:17; 2 Tes 2:14; 1 Pita 5:1; Hib 2:7   **2:11:** Hib 13:12; Efes 5:26   **2:11:** Mat 28:10   **2:14:** Jon 1:14

nimhøyen. ¹⁵ Narmamə kamhagin kin nimhøyen, kini niginien kapəriə ramarkis ətərəkin əriə ye nipig m-fam, rəmhen kin yame iriə slef minə kape niginien. Mərig Yesu In rimamhə mə tukririsin əriə. ¹⁶ Kitawə kharkun huvə mə pəh nien mə In rimauə mə tukrasitu ye agelo minə, mərig, “In rimauə mə tukrasitu irətawə e kwənərəus kape Ebrahim.” *(Aes 41:8-9)*

¹⁷ Yesu tukrəkeikei muə nipran mine nitawin rəmhen kin yermamə, mə tukruə rəmhen kin pi-auni minə mine nowini minə ye narimnar fam, mə In rirkun nuəyen hae pris kapətawə mamor wok kape Kughen, mimhə, nitawin raiyu mamor swatuk kimi Kughen tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has kape narmamə. Ror pən, rikin rehuə tuk ətawə, kini kitawə kharkun nisətəgtəyen iran. ¹⁸ Meinai In min, In rimirəhpikin nipig əutən ye nipig yame Setan rimivəhsi-pən vəhsi-pən kimin, kini ye norien kirikianə əmə min, nipig Setan ravəhsi-pən vəhsi-pən kimi narmamə ai tak-takun, kini Yesu rirkun nasituyen irəriə.

3

Yesu In yerpirig rapita Moses

¹ Piak minə mine nowinik minə. Kughen rimnokrən kwis kin ətawə-m kimiə mə tukhavən ye rao ye neai, mərəhu karin ətawə mə kafan narmamə minə. Meinai Yesu ramasitu məknakin irətawə, rikimiə tukraməsik pik Yesu a, In

---

2:14: Jen 3:15; 1 Kor 15:54-57; 2 Tim 1:10; 1 Jon 3:8   **2:15:** 2 Tim 1:7   **2:16:** Aes 41:8-9; Luk 3:8   **2:17:** Fil 2:7; Hib 2:10; 4:15; 5:1,8-9   **2:17:** Hib 5:2   **2:18:** Hib 4:15   **3:1:** Rom 8:28

apostol mine hae pris kape nhatətəyen kapətawə.
² Kughen rīmivəh-si haktə Yesu mə In tukror wok e, kini In rīmnor nəkwai Kughen ye narīmnar m-fam, rəmhen kīn yame Moses kupan rīmnor nəkwai Kughen ye kafan wok minə fam,
 “In mamarha huvə tuk nimə kape Kughen, in e narmamə kape Kughen.” *(Nam 12:7)*

³ Iriu kwis kīmīwor nəkwai Kughen, mərig ratuatuk mə tukəgnəgin Yesu rapita Moses, rəmhen kīn yame kaməgnəgin yermamə yame ravhirəkin nimə rapita nimə yame ravhirəkin. ⁴ Kini nimə minə fam, narmamə kamhavirəkin. Mərig Kughen rīmnərəhu-pə narīmnar m-fam. ⁵ Moses in yor-wok kīrik ye nəkwai nimə kape Kughen, yame ramor nəkwan, mamarha huvə tuk nimə kafan-in e narmamə kape Kughen minə. Kini narəyen kape Moses in ramor nuhpikīnien kīn narīmnar yame Kughen tukripihajoun kwasig. ⁶ Kristo, In min rīmnor nəkwai Kughen. Mərig pəh nien mə In yor wok əmə kīrik rəmhen kīn Moses. In Tini, kini In ravəh nehuəyen tuk narmaruyen ye kafan nimə. Kini tukmə kitawə kasətgah, misarkut mə tuksərer tīmtim tuk nar yame kitawə kwəsərəhu-pən nətərigien kapətawə iran, kini misagien tukun, kini nəfrakisien mə kitawə e, narmamə kafan, kitawə kisəmhen kīn kafan nimə.

Taksəriṗ tim tim əmiə minə ye nhatətəyen kapəmiə

⁷ Ror pən, pəh kisəri-pən nəgkiarīen yame Nanmin kape Kughen ramni mīmə,
 “Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kīn kafan nəgkiarīen,

⁸ mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik,
rəmhən kīn rīpmiə minə kimisor məknakin kupan,
misəsik nəkwai Kughen nīpig kimnharap
əsīgəvin Kughen ye tipəvsik.

⁹ Kughen ramni mə,
‘Tkin aikin a, rīpmiə minə kimisəkeikei kimi Yo
mhamə tuksəm-ru kafak nəsaninien,
nar apnapig iriə kimisəm nīmtətien yamə
mine yimnor ¹⁰ mivəh newk foti.

Kini Yo jakor niemhaa kimi əriə, mamni mimə,
“Rikiriə ramvən isok tuk Yo nīpig m-fam,
misəpəh swatuk kafak.”

¹¹ Niemhaa rīmnhai Yo, yimivəh kwəsu mimə,
“Iriə e to khapəh nhavəniən a ikin yame
jakvəhsi-pən kimi narmamə mə tukhavən
misapis ikin.” ’ ’* *(Sam 95:7-11)*

¹² Piak minə mine nowinik minə, takasərig
əmiə tuk nar e. Sor mə rikimiə tukripəh na-
hasien mor əmiə nakamir ye kapəmiə nhatətəyen
mhaukreikin-pən əmiə tuk Kughen yame Ram-
ragh. ¹³ Mərig nīpig m-fam, tukmə nakhavəh
kwənmmaan tukun, takasəkeikei mhavəhsi-haktə
nərigien kapəmiə minə pəh təvhagə has tukripəh
neikuəyen irəmiə, mamor kapəmiə kapə riskai,
mamor min nakhapəh nisərigien nəgkiarien kape
Kughen. ¹⁴ Meinai tukmə kitawə kisərer tim

* **3:11:** Ol Sam 95 raməvsao kīn kaha tu yamə mine Moses
rimikīr-yerhav əriə apa Ijip. Kimnisarə ye tipəvsik, mhamə ta mə
Kughen rīmnəpəh əriə, misarar, mhani hah Kughen. Kini Kughen
rimivəh-si-pən narpinien kimi əriə tukun, mimə iriə to khapəh
nhavəniən misarə apa tanə huvə yame In rimirpen ta mə kape nəmə
Isrel. Nakəm stori iran ye Eks 17:1-7, Nam 14:1-30, mine Nam
20:1-13.

tim miseriaji-pən infamien, mishatətə ye Kughen rəmhen əmə kin yame nipig kimishatətə pə pə əmə iran, in e ramhajoun-pən mə kitawə kisor wok kwis kitawə Kristo. ¹⁵ Rəmhen kin yame kwəni ta kimə,

“Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,

mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik rəmhen kin ripmiə minə kimisor, mhavəhsi-pən nimetairiə kimi Yo.”† *(Sam 95:7-8)*

¹⁶ ?Kini ni-pa mine kimisərig pawk nəgkiarien kape Kughen mhapəh nisorien? Iriə e Moses rimikir ərhav əriə apa Ijip. ¹⁷ ?Ni-pa minə e kimisor Kughen niemhaa rhai mivəh newk foti? Iriə e nəmə kimisor norien has, kini mhamir mhamhə apap ye tipəvsik. ¹⁸ ?Kini ni-pa minə e Kughen rimnəgkiar irəriə, mivəh kwəsu mə iriə to khapəh nhavəniyen ikin Kughen ravəhsi-pən napisien kimi narmamə ikin? In rimnəgkiar ye narmamə yamə mine kimisəsik nəkwan. ¹⁹ Kini kitawə kisəm mhamə iriə kimiseinein nivəniyen ikin kamapis ikin meinai kimnhapəh nishatətəyen iran.

4

Ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin

¹ Mərig kitawə e, Kughen rimirpen mə kitawə tukharkun nhavəniyen ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin. Kini promes e, raməmir hanə, maməhitə tuk ətawə. Ror pən, pəh kitawə tukasərig ətawə, kini mhagin, tamə kitawə kirik

† **3:15:** Raməvsao min kin kaha tu yamə mine Moses rimikir-yerhav əriə apa Ijip. **3:16:** Nam 14:1-35 **3:17:** Nam 14:29; 1 Kor 10:1-13

ripəh nivəhyen nimirghien a. ² Meinai kitawə kwəsərig ta Nəvsaoyen Huvə mə Kughen rimnor apnəpeinə ye ikin kirik tuk nimirghien kapətawə, rəmhen kin yame kaha kapətawə minə kwəsərig ta.* Mərig nəgkiarien a ripəh nasituyen irəriə meinai iriə kimisərig əmə, mhapəh nishatətəyen iran. ³ Meinai kitawə yamə mine kishatətə iran mharkun nhavəniyen imə, ikin kavəh nimirghien tuk Kughen ikin. Mərig ye nikarin kape narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen iran, Kughen ramni mimə,

“Niemha rimnhai Yo, yimivəh kwəsu mimə,

‘Iriə e to khapəh nhavəniyen a ikin jakvəhsi-pən napisien kimi narmamə ikin.’ ” (Sam 95:7-11)

Kughen rimnor tokrei tanə, ai minor apnəpeinə pawk ta ye kwənmhaan kavəh nimirghien tukun ikin, mərig rimini-əhu kaha tu minə mə tukhapəh nhavəniyen aikin. ⁴ Kitawə kharkun mə rimnor apnəpeinə ta ye kwənmhan kape napisien, meinai Nəkwəkwə kape Kughen raməgkiar ye Sabat mimə,

“Kughen rimnor ta narimnar ai, kini ye nipig yame ror seven kin, In rapis mipəh norien narimnar.” (Jen 2:2)

⁵ Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni min nəgkiarien pisin kirik mimə,

“Iriə e to khapəh nhavəniyen a ikin yame jakvəhsipən kimi narmamə mə tukhavən misapis ikin.” (Sam 95:11)

---

* **4:2:** In ikin e, raməvsao kin kaha minə iriə Moses kimiseriwək apa ye tipəusik.

⁶ Ror pən, ikin kavəh nımraghien tuk Kughen ikin a, in raməmır hanə mə narmamə tukhavən ikin. Mərig narmamə kupan tıksin yamə mine kimisərig Nəvsaoyen Huvə, kimisəpkərhav ye kwənmhaan kavəh nımraghien ikin, meinai kimisəsik nəkwai Kughen. ⁷ Kini ror tu kwənmopin, Kughen rımnərəhu-pən nıpig kirik min tuk nıvənien ikin kavəh nımraghien tukun ikin. Nıpig ai, in e taktəkun. Kughen rımını ta ye nəkwəkəwə kape King Deved nəgkiarien e yamə yakwərai ta mımə,

“Taktəkun əmə, takasəkeikei misətərig kın kafan nəgkiarien,

mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik.”

(Sam 95:7-8)

⁸ Rikimiə tukrəsik-ru kwən e Josua kupan. To Josua rıpivəhsi-pən napısien kimi əriə ye nıpig in rımikır əriə mhavən Kenan, Kughen to rıpipəh nını-pən-minien mə tukrərəhu nıpig kirik kape nıvənien ikin kavəh nımraghien tukun ikin.† ⁹ Kini ror məkneikin, In rımını nıpig pısın kirik min, nıpig a raməmır hanə tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mhavəh nımraghien. Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rımnapis ye kafan wok minə kupan, ye Sabat. ¹⁰ Meinai yermamə yame ramvən imə mə tukrivəh nımraghien e, in tukrapıs ye kafan wok rəmhen kın yame Kughen rımnapis ye kafan wok kupan.

¹¹ Tuk nar ai, kitawə tuksarkut pik mhamə tukhavən imə mhavəh nımraghien e. Rıpəh nıhuvəyən mə kitawə kirik tukrəri-pən norien

† **4:8:** Stori e raməmır ye Dut 31:7; Jos 22:4. **4:10:** Jen 2:2; Hib 4:4

kape nāmə kupan yamə mīne kīmisəsik nəkwei Kughen mamhamir. ¹² Meinai nəgkiarīen kape Kughen, in ramragh mamor wok. In rəmhen kīn nao yame resrə ye nīkarīn mir. In rīrkun nərīpraiyen mor əpu nətərīgīen mīnə mīne rīkīn pīsīn pīsīn ye narmamə, rəmhen kīn yame nao ramhoprai nīkəkri jir mamor əpu ikīn rīrpīn ikīn mīne nunu. In rīrkun nəkīrīen nətərīgīen mīnə mīne rīkī yermamə mīnə. ¹³ Kughen raməm narīmnar fam ye tokrei tanə rəmhen kīn yame kīmnərāi kwəskwəh kəpəkīr kīn, kaməm fam. Kīni kītawə tukasəkeikei mhani-ərhav fam əgkap narīmnar yamə mīne kīmisor kīmi Kughen.

Yesu In rīmauə hae pris yame rhuvə rapita, meinai nar apnāpīg mə In Kughen, mərīg rīmauə ye tokrei tanə

¹⁴ Ror pən, pəh kītawə tukharaptərəkīn tīm tīm nhatətəyen kapətawə yame kītawə kamhani-ərhav, meinai kītawə kharkun mə kapətawə aikīn hae pris yame In rhuvə pīk. In e, Yesu, Ji Kughen, yame ruavən ta apa ye rao ye neai. ¹⁵ Meinai kapətawə hae pris, In pris kīrīk yame rīrkun huvə rīkītawə, mīrkun mə kītawə khapəh nīsəmhenien. In rīrkun məkne meinai narīmnar fam yame kamharap əsīgəvīn ətawə ye nīmraghien kapətawə kwənharap əsīgəvīn ta In ye kafan nīmraghien. Mərīg nar kīrīkianə əmə e, In rīmīpəh norien təvhagə has. ¹⁶ Tuk nar ai, pəh kītawə tuksətgh

---

4:12: 1 Pita 1:23; Aes 49:2; Rev 19:13-15; Jon 12:48   **4:12:** Aes 55:11; Jer 23:29   **4:12:** Efes 6:17   **4:12:** 1 Kor 4:5   **4:13:** Rev 2:23   **4:14:** Hib 7:25

tuk nívənién ipakə tuk jea kape King e yame ramautə-pə kɪn kafan nɪhuvəyén kɪmɪ ətawə. Kɪnɪ ɪkɪn aɪkɪn a, In rɪkɪn tukrehuə tuk ətawə, kɪnɪ mɪvəhsi-pə nɪhuvəyén kɪmɪ ətawə yerkin agien, ye nɪpɪg əutən mɪnə.

5

¹ Kɪtawə kharkun mə nɪpɪg m-fam Kughen ramrɪpən yermamə kɪrɪk ye narmamə mɪvəhsi-haktə in mə tukruə hae prɪs, mə in swatuk kape narmamə tuk nívənién tuk Kughen. In ravəhsi-pən atuə kɪn narɪmnar kapətawə kɪmɪ Kughen, kɪnɪ in mavi nɪtə tuk kapətawə norien has mɪnə. ² Kɪnɪ hae prɪs in mɪn in yermamə rəmhen kɪn ətawə, in ramor rɪmar əmə tuk narmamə, nar apnapɪg ɪrɪə kɪseinein əgkap nar yame ratuatuk, mɪsapta kɪn swatuk. In ramor rɪmar tuk ərɪə meinai in mɪn rɪpəh nəmhenien, ³ mamor təvhagə has. Kɪnɪ maməkeikei mɪvɪ nɪtə tuk təvhagə has kafan mɪne kape narmamə.

⁴ Kɪnɪ kwən kɪrɪk to rɪpəh nívəhsi-haktə-atukien in mə in hae prɪs. Nɪkam. Kughen tukraməkeikei mokrən kɪn kafan kɪrɪk yermamə mə tukror wok e, rəmhen əmə kɪn yame rɪmnokrən kɪn Eron kupan mə in prɪs kɪrɪk. ⁵ Ror pən, Kristo rɪmɪpəh nívəhsi-haktə-atukien In mə In hae prɪs. Məɪɪg Kughen rɪmɪrpen In, kɪnɪ mɪnɪ-pən tukun mɪmə, “Ik narɪk.

Taktakun ai yakwauə rɪmɪm atuatur.” (*Sam 2:7*)

⁶ Kɪnɪ Nəkwəkwə kape Kughen rɪmnɪ mɪn mɪmə,

4:16: Eks 25:18-22; Lev 16:2,14,15; Hib 9:5   **5:1:** Hib 2:17; 7:27; 8:3; 9:9   **5:2:** Hib 2:17-18   **5:3:** Hib 4:15; 7:28   **5:3:** Lev 9:7; 16:6-15; Hib 7:27; 9:7

“Ik pris kirik nakəmhen kin Melkisedek kupan,
 Kini Ik takamor wok kape pris kape rerin.”
(Sam 110:4)

⁷ Ye nımraghien kape Yesu ye tokrei tanə e, In rımnaməhuak kimi Kughen, mamasək apomh, nehe nımrin rımnaiyu kini mamaiyoh kin nasituyen kimi Kughen yame rirkun nivəh-mıraghien In ye nımhəyen. Kini ramsiai Kughen, marar mamor nəkwən. Tuk nar ai, Kughen rımnərig In. ⁸ Nar apnərig mə Kristo in Ji Kughen, mərig rımnərig nəmhəyen. Nəmhəyen yame In rımnərig rımnhajoun in kin norien nəkwai Kughen, ⁹ kini rımauə yemə atuatur, kini mor swatur kape nivəh-mıraghien kafan narmamə yamə mine kasor nəkwən. Mampik huvə əriə kape rerin. ¹⁰ Kini Kughen rımivəhsi-pən nhag e kimin mımə In hae pris rəmhen kin kwən a Melkisedek kupan.

Takhəpəh nhamirien

¹¹ Kimawə yakhavəh nəgkiarieren rehuə mə jakhani-pre tuk əmiə, mhamə Yesu In hae pris rəmhen kin Melkisedek kupan. Mərig rəutən pik tuk nhopraiyeen nəgkiarieren m-fam tuk əmiə, meinai kimiə naksarpah pik tuk nərigien nar kirik mharkun. ¹² Kimiə nımishatətə tu pik, kini rhuvə mə kimiə takpihauə ta nəmhajoun minə kape nəgkiarieren kape Kughen. Mərig nıkam, kimiə naksəpəh. Kini taktakun ai, tukaməkeikei kamhajoun min əmiə, ririkakun min ye nuknei nəgkiarieren minə kape Kughen. Nəfrakisien

5:7: Luk 22:42   **5:7:** Mat 26:36-46; Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

5:8: Fil 2:6-8   **5:10:** Sam 110:4; Hib 5:6

e, kimia nakwəsehua ta mə taksən nəviginiien skai, mərig naksəmhen əmə tuk nəmahyen. ¹³ Mərig narmamə yamə mine kasəmaah hanə, iriə kwajikovə əmtəmtə minə - khapəh nhavəs-huvəyen nirkunien tuk swatuk yame ratuatuk. ¹⁴ Mərig nəviginiien skai ne narmamə yamə mine kapəriə nirkunien ruəmruə ta, mamhawhai-pən nətərigien kapəriə mə tukharkun yame rahas mine yame rhuvə kini masor yame rhuvə in əmə in əmə.

6

¹ Ror məknei, rhuvə mə kitawə tukasəkeikei misarkut pəh rikitawə rimruə; pəh khapəh nharerig-pəniien tuk nuknei nhajounien kape Nəgkiariien Huvə kape Yesu Kristo yame kwəsərig ta. To khapəh nhavirəkin-əməyen nuknei nimə nipig m-fam. In e, tukhapəh nhani-əməyen mə narmamə tukasəkeikei misəpəh swatuk yame ramkir-pən əriə ye nimhəyen, mamhani nəfrakisien ye Kughen. ² Kini pəh khapəh nishajounien nar kirikianə əmə rəmhen kin baptaes, uə norien kape nərəhu-pəniien kwermi jir ye kapən kapə yermamə məhuak tukun, uə nipig yame narmamə tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə, uə nipig yame Kughen tukrivəhsi-pən narpiniien rerin kimi narmamə. ³ Nikam. Pəh Kughen tukrasitu irətawə mor ətawə kharkun fam.

⁴⁻⁶ Mərig narmamə tiksın kwənhauə ta ye nikhakien, mwəsən əsigəvin ta nəviginiien yame

ramsip-pən ye rao ye neai, minhavəh ta Nanmin kape Kughen yerkiria mine nihuvəyen ye Nəgkiarien kape Kughen, mwəsəm ta nəsaninien kape narmaruyen kape Kughen yame tukripiuə, məkneikin, mhamir misəpəh. Kini swatuk rirkək tuk əria tuk nararien ye nərigien kapəria tuk nīrerig-pəyen tuk Kughen. Meinai iria kwəsəripən swatuk kirikianə kape narmamə yamə mine kimisəsik-pən Ji Kughen ye nai kamarkwao kin, misarh iakei iran ye nimri mirh.

⁷ Nimoptanə yame ravəhs-huvə nəhig yame ramip nipig m-fam, mamor nəviginien ramor kwənkwan, nimoptanə a ravəh miragh narmamə yamə mine kasəsim aikin a. Kini Kughen ravəhsipən nihuvəyen iran. ⁸ Mərig nimoptanə yame nar huvə kirik rirkək iran, mamor əmə kapir-iarpir mine mənvhirik has minə, nimoptanə a ripəh nihuvəyen tuk nar kirik. Kughen ravəhsipən nahasien iran, kini tuk Nipig Kwasig, tukriwaan əru.

⁹ Eh, kimiə yame yaksorkeikei pik əmia. Nar apnapig mə yaksəgkiar məknakin kimi əmia, mərig yakharkun huvə mə kimiə nakhapəh nisəmhenien kin nimoptanə has a. Yakharkun huvə mə kimiə nakamhavəh narimnar minə e yame rhuvə rapita, yame Kughen ravəhsi-pre kimi əmia meinai In rimivəh miragh əmia. ¹⁰ Kughen tukripəh nərukien wok yamə mine nimnasor, meinai Kughen, kafan norien ratuatuk əmə nipig m-fam. Kini In tukripəh norien nar apnapig ye norien huvə kape norkeikeiyen yame nimisor kimin, masor ai taktakun, nipig naksasitu ye

kafan narmamə minə. ¹¹ Yaksorkeikei mə kimiə m-fam takharpin ye norkeikeiyen yame nakasor mamhavən infamien rikək, mə takhavəh nar yame naksərəhu-pən tim tim nətərigien kapəmiə iran.

¹² Yakhapəh nisorkeikeiyen mə kimiə taksarpah, mərig yaksorkeikei mə takhavəh norien kape narmamə yamə mine kimisaiyu kupan. Iriə kimishatətə tim tim ye Kughen kini masor nətərigien kapəriə rapomh. Masor məknakin, taktakun ai, iriə kwənhavəh ta narimnar yamə mine Kughen rimirpen ta mə kapəriə.

Promes yame Kughen ramni raməmir rerin

¹³ Nipig Kughen rimini-pən promes tuk Ebrahim, nhag kirik min rikək yame tukrivəh kwəsu iran, meinai nhagin Kughen In yerpig pik rapita nhag minə fam. Ror pən rimivəh atuk əmə kwəsu ye nhagin mimə,

¹⁴ “Yo jakvəhsi-pre kafak nivhuəyen kimik, rehuə. Yo jakor kafam kwənərəus tukripsaah.” (*Jen 22:17*) ¹⁵ Meinai Ebrahim, kafan nətərigien rapomh, in rimivəh narimnar yamə mine Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimin.

¹⁶ Nipig yermamə ravəh kwəsu ye nhag yemehuə kirik kafan, kini kwəsu a ramərkis kafan nəgkiarien ripam. Kini narmamə tukasəkeikei mamhani nəfrakisien ye kafan nəgkiarien. To khapəh nisotgoh-minien tukun. ¹⁷ Ye swatuk kirikianə əmə min, Kughen rimivəh atuk kwəsu

---

6:10: Mat 10:40,42   **6:11:** Hib 3:6   **6:12:** Hib 13:7   **6:12:** Jen 1:3; Rev 13:10; 14:12   **6:12:** Hib 10:36   **6:15:** Jen 21:5
6:16: Eks 22:11

ye nhagin meinai In rorkeikei mə tukror narmamə yamə mine tukhavəh narimnar yame In rimirpen əriə mə tukharkun huvə mə kafan nətərigien tukripəh nukreikinien tuk nipig kirik. ¹⁸ Kughen ravəh kwəsu məkna mə tukrivəhsi-haktə nətərigien kapətawə, yamə mine kimisaiyu ətgin In. Kini pəh kitawə tukharaptəəkən tim tim norien a yame Kughen rimivəhsi-pə ta kimi ətawə, mə kitawə tuksətigətə ye promes minə kafan. Nipig tukmə Kughen rimirpen nar kirik mə tukror, mivəh kwəsu tukun, to ripəh min nukreikinien tuk nipig kirik, meinai,

“Kughen to ripəh neikuəyen nipig kirik.” (*Nam 23:19*)

¹⁹ Kitawə kwəsərəhu-pən tim tim kapətawə nətərigien mə tukhavəh narimnar minə a, ror məkneikin mə in rəmhen kin angka kirik yame ravi tim tim kapətawə nimraghien, mə nar kirik tukripəh nəsu-əsuəyen kin mivi ta ətawə. Rəmhen əmə mə angka e raməmır hanə apa Ikin Ramərhakə Ikin, apa ye rao ye neai, ikin neipən raməker əswasig ikin. ²⁰ Ikin a, Yesu rimavən atuə kin kapətawə ikin, mə tukrəhitə ye swatuk kapətawə. In ruauə ta rəmhen kin hae pris, rəmhen əmə kin pris e Melkisedek kupan. Kini In ravəh wok e kape rerin.

7

Melkisedek, king kape natuatukien, mine nəmərinyen, mine hae pris yame ramor wok kape

---

6:17: Rom 4:16   **6:17:** Nam 23:19; Taet 1:2   **6:19:** Fil 3:12
6:19: Lev 16:2; Hib 9:2,3,7   **6:20:** Hib 4:14   **6:20:** Hib 2:17
6:20: Hib 5:16

Kughen

¹ Kwən e, Melkisedek, in king kape Salem, kini in pris kupan kape Kughen yame in Yerpīrig pik.* Kupan, Ebrahim rīmavən mamarowagin iriə king mīnə, kini mapita əriə, kini mīrerig muə. Melkisedek in rīmavən məm Ebrahim ye swatuk, kini in maməhuak mamaiyoh Kughen mə tukrīvəhsi-pən nihuvəyen kimi Ebrahim. ² Kini Ebrahim rīmivəhsi-ta taet ye kafan narīmnar mivəh-si-pən kimi Melkisedek. Melkisedek e, nhagin, nīpran e “King kape Natuatukien.” Kini nhag kīrik mīn e, kamokrən kīn kīmə, King kape Salem, nīpran e ramni mīmə, “King kape nəmərīnuyen.” ³ Nəkwəkwə kape Kughen rīpəh nəvsaoyen kīn rīmni mīne nisīni mīne kwənərəus kafan. Kini mīpəh nīniyen nīpig yame rīmnarha iran, mīne nīpig yame rīmamhə iran. Rəmhen əmə kīn yame in rīmīpəh nīmhəyen, in mamor hanə wok kape pris. Ror pən, in rəmhen kīn Ji Kughen yame in pris kape rerīn.

⁴ Rikim tukramuh-ru Melkisedek in yemehuə kīrik. Nar apnapīg mə rīptawə e Ebrahim in yemehuə, mərīg in ramsiai pik Melkisedek mivəh-si-pən kafan nar huvə mīnə kīmin rəmhen kīn taet. ⁵ Kītawə kharkun mə ye newk mīnə fam, nəmə Isrel iriə kasəkeikei mhavəhsi-pən kapəriə taet kimi kwənərəus kape Livae, iriə e pris mīnə, rəri-pən əmə yame loa ramni. Nar apnapīg mə pris mīnə, iriə mīn kwənərəus mīnə kape Ebrahim, mərīg nəmə iməriə ikīn iriə

---

* **7:1:** Stori kape Melkisedek raməmīr ye Jen 14:17-20. **7:3:** Sam 110:4 **7:4:** Jen 14:20

kasəkeikei mamhavəhsi-pən taet kimi əriə. ⁶ Mərig Melkisedek e, pəh nien mə in kwənərəus kirik kape Livae. Mərig in ravəh taet minə kape Ebrahim. Kini in mivəh-si-pən nihuvəyen kimi Ebrahim e yame Kughen rimirpen. ⁷ Ratuatuk əgkəp mə yermamə əmə yame in yerpərig tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi yermamə yame in ye tanə. Melkisedek ravəhsi-pən nihuvəyen kimi Ebrahim, ramhajoun pən mə in yerpərig, kini Ebrahim in ye tanə. ⁸ Kini pris yamə mine kamhavəh taet, iriə narmamə əmə yamə mine tukpihamhə. Mərig Melkisedek e, in ravəh taet, kamni kimə in ramragh rerin. ⁹ Livae mine kafan kwənərəus, iriə e kamhavəh taet kape nəmə Isrel, mərig kirkun niniyen mə nipiḡ ririə Ebrahim rimivəhsi-pən taet kimi Melkisedek, kafan min kwənərəus, iriə min kimnhavəhsi-pən taet a iriə min, ¹⁰ meinai ye nipiḡ Ebrahim rimivəhsi-pən taet kimi Melkisedek, kini ai Livae risi-pən ye kwənərəus kape rirni Ebrahim.

Kristo in rəmhen kin Melkisedek

¹¹ Nar apnapig Loa kape Moses ramni mə pris minə tukhasi-pən ye kwənərəus kape Livae, mərig pris minə a kiseinein norien mə narmamə kisatuatuk ye nimri Kughen. Ror pən, pris min kirik tukraməkeikei muə, yame pəh nien mə in kwənərəus kape Eron mine Livae, mərig in pris rəmhen kin pris a Melkisedek. ¹² Tukmə nipiḡ kimə tukukreikin norien kape nirpenien pris, tukaməkeikei kukreikin min loa. ¹³ Tukaməkeikei

kor məknaikın meinai kitawə kasəgkiar ye Yermaru kapətawə yame risi-pən ye kwənərəus yame rīpəh norien wok kape pris yamə mine khavaan əru nar miragh minə ye tebol ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. ¹⁴ Kitawə kwənharkun ta mə Yesu Yermaru kapətawə in rīmasi-pən ye kwənərəus kape Juda, kīni nīpīg Loa kape Moses raməgkiar kīn wok kape pris minə, pa rīmə raməgkiar ye kwənərəus kape Juda. ¹⁵ Mərig rhuvə əmə, meinai kitawə kharkun mə pris kīrik ruauə ta, yame in rəmhen kīn pris a Melkisedek. ¹⁶ In rīmauə pris, mərig pəh nien mə Loa ramni mə kwənərəus kafan iriə pris minə. In ramor wok kape pris ye nar kīrik yame rəsanin rapita Loa, in e, nəsaninien kape nīmrighien kafan yame infamien rīkək. ¹⁷ Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə, “Ik takamor wok kape pris kape rerin.

Ik pris kīrik rəmhen kīn Melkisedek kupan.”

(Sam 110:4)

¹⁸ Kīmnəpəh loa kupan, meinai kafan nəsaninien rīkək, in rīpəh nasituyen ye nar kīrik. ¹⁹ Meinai loa a reinein norien yermamə kīrik mə in ratuatuk ye nīmrī Kughen. Kīni taktakun ai, norien pīsīn mīn kīrik yame rhuvə rapita, in ravəh tamhekin, mə kitawə tuksərəhu-pən kapətawə nətərigien iran. Kīni in swatuk kapətawə tuk nīvəniēn ipakə tuk Kughen.

²⁰ Kughen rīmīrpen mə Kristo tukror wok kape pris kape rerin, kīni mīvəh kwəsu mə kafan nəgkiariēn tukrīpam. Mərig nīpīg rīmīrpen pris

---

7:14: Jen 49:10; Mat 1:3; 2:6; Rev 5:5   **7:16:** Jon 1:4; 5:26; Hib 7:25   **7:18:** Rom 8:3; Gal 3:21; Hib 9:9; 10:1   **7:19:** Rom 3:20
7:19: Hib 4:16; 10:22; Jem 4:8

minə tiksin, in rīpəh nīvəhyen kwəsu. ²¹ Mərig Kughen rīmīvəh əmə kwəsu nīpīg In rīmīrpen Yesu mə In pris. Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə, “Yermaru ravəh kwəsu kīrik,

kini to kīpəh nukreikīnien nərīgien kafan.

Kini mīmə,

‘Ik takamor wok kape pris kape rerin.’ ” (Sam 110:4)

²² Nəgkiarīen e ramhajoun pən mə promes yame Kughen rīmnor irətawə, yame Yesu rīmnor ruə mor nəfrakisīen kīn, in rhuvə pīk mapita promes akwas yame Kughen rīmīni.

²³ Kupan, pris minə iriə khapsaah. Mərig kīrikianə tukramor wok mor wok mīpīmḥə. Kīrik ravəh tamhekīn, mor wok mamvən, mīmḥə. Iriə khapəh nīsorīen wok kape rerin. ²⁴ Mərig Yesu, In tukror wok kape pris kape rerin, meinai In ramarə rerin. ²⁵ Ror pən, In rīrkun nīvəh-mīraghīen ətawə yamə mīne kamharpīn kītawə min mḥamə tukhavən tuk Kughen, meinai In ramragh rerin, maməgkiar atuə kīn kapətawə kīmi Kughen.

²⁶ Ror pən, In ruauə hae pris yame In rəmhen tuk nasituyen irətawə. In ramərhakə, matuatuk huvə. In rīpəh norīen norīen has. In ror pīsīn əgkap ye narmamə, meinai iriə kasor norīen hah. Kīni In rapita əriə yamə mīne kīsarə apa ye rao ye neai. ²⁷ In ror pīsīn ye hae pris minə tiksin. Nīpīg m-fam, iriə tukasəkeikei mīsəkupan mḥavi nītə tuk təvhagə has yame iriə atuk kīmīsor, kwasīg ikin, kīpīhavi nītə tuk təvhagə has kape narmamə

7:22: Luk 22:20; Hib 8:6; 12:24   7:25: Rom 8:34; 1 Jon 2:1

7:26: Hib 2:17; 4:14; 6:20; 8:1   7:27: Lev 9:8; 16:6,

minə tiksın. Mərig nıpiğ Yesu rımneighan kın mə tukor sakrefaes ye kafan nımraghien, mıkırikianə əmə, in rəmhen məkwakw. ²⁸ Loə in ravəhsi-haktə pris yamə mine khapəh nisəmhenien. Mərig kwəsü kape Kughen, yame rımikwasıg kın loə, in mivəhsi-haktə Tini e yame rhuvə məmhen tuk norien wok e kape rerin.

8

Yesu in hae pris in rhuvə rapita narmamə yamə mine kımisor wok kape hae pris kupan

¹ Nuknei nəgkiarieren yame yakamhani in e: Kapətawə kırık aikın hae pris yame ror məkna. In rınəkwətə ta ye kwermi Kughen Yermaru matuk apa ye rao ye neai. ² In mamor wok apa İkin ramərhakə İkin ye rao ye neai. In e Nımə Tapolen əfrah yame Kughen rımıvi, pəh nien mə yame yermamə rımıvi.

³ Kımivəhsi-haktə fam hae pris minə kupan kımə tukhavəhsi-pən narımınar kımı Kughen mhavi nıtə. Ye swatuk kırıkianə əmə mın, kapətawə e hae pris, In mın tukraməkeikei mivəh-si-pən sakrefaes kımı Kughen. ⁴ Nıpiğ rımınamarə ye tokrei tanə, to khapəh nhaniyen mə In pris, meinai loə ramrıpen kwənərəus pısın kırık mə iriə pris minə, kını iriə kasor wok kape pris. ⁵ Nımə Tapolen yamə mine pris minə kasor wok ikın ye tokrei tanə in nanmı

7:27: Lev 9:15; 16:15; Hib 5:1,3   **7:27:** Efes 5:2   **7:27:** Rom 6:10; Hib 9:12, 26,28; 10:10; 1 Pita 3:18   **7:28:** Hib 5:1-2   **7:28:** Hib 1:2   **7:28:** Hib 2:10   **8:1:** Hib 1:3; 2:17; 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 9:11; 10:12; 12:2   **8:2:** Hib 3:6; 10:21; 1 Pita 2:5; Rev 13:6
8:2: Hib 9:11, 24   **8:3:** Hib 9:14

nar yame ramsigovin nimə apa ye rao ye neai. Ror pən, nīpig Kughen rīmini-pən tuk Moses mə tukri vi Nimə Tapolen, in rīmnor kwirig kīmin mīmə,
 “Takaməkeikei maməm huvə mə takor narīmnar
 mīnə e ratuatuk məmhen ye kafak mak
 yame yīmnor mamhajoun ik kīn apa faktə
 ye tukwas.” *(Eks 25:40)*

⁶ Mərig taktəkun ai, Yesu In hae pris kapətawə, In rīvəh kafan wok yame rhuvə rapita wok kape pris kupan mīnə. Kīni ye norien kīrikianə əmə mīn, Yesu In swatuk kape promes vi e, In rhuvə mapita promes akwas mīnə. Meinai promes vi e, in ramərer haktə ye nəgkiarīen yamə mīne khahuvə pik.

⁷ Meinai to kīripəh nəm-pənien nar has kīrik ye promes akwas, to promes vi rīpīpəh nīvəhyen tamhekīn. ⁸ Mərig Kughen rīmnəm nahasien kape narmamə kīni mīni mīmə,

“Nīpig aikīn tukripiuə,
 yame Yo jakor promes vi kape kwənərəus
 kape Isrel mīne kwənərəus kape Juda.

⁹ Promes e tukror pīsīn ye promes akwas yame Yo yīmnor kīmi rīpriə mīnə kupan, ye nīpig e yame Yo yīmivəh kwermiriə mīkīr-yerhav əriə khatərhav apa Ijip.

Yo jakor promes vi, meinai iriə kīmnhapəh nharaptərəkīnien promes yame yīmnor kīmi əriə kupan, kīni ror pən yīmukreikīn-pən nīmeitak kīmi əriə.

¹⁰ Kīni Yo, Yermaru, yakamni-ərhav mīmə, ye nīpig yame tukripiuə,

---

8:5: Kol 2:17; Hib 9:23   **8:6:** Hib 8:8,13; Luk 22:20; Hib 7:22;
 9:15; 12:24   **8:7:** Hib 7:11, 18; 10:1

- Yo jakor promes vi kirik kimi kwənərəus kape Isrel.
 Jakvəh-sipən kafak loa minə ye kapəriä kapa,
 kini mirai-pən yerkiria,
 Kini Yo jakuə rəmhen kin Kughen atuatur kapəriä,
 kini iriä tukhauə kafak atuatur narmamə.
 11 Kini to khapəh nishajounien əriä minə,
 mamhani-pən tuk əriä minə mhamə, ‘Kughen
 ror məknei,’
 meinai iriä m-fam tukharkun Yo,
 ririkakun ye narmamə apnapig minə
 mivən meriaji-pən narmamə yamə mine
 kamhavəh nhag ehuə minə.
 12 Meinai rikik rehuə tuk əriä tuk kapəriä norien
 yamə mine ripəh natuaturkien.
 Yo jakvəhsi-ta norien has minə kapəriä,
 Kini rikik tukripəh nəsik-minien norien has minə
 kapəriä.” *(Jer 31:31-34)*
 13 Nipig Kughen ramni promes e, mə in promes
 vi, nipran e mə promes kupan, rinəkwas minaha.
 Kini nar yame ruauə minəkwas, ripəh nəmhenien,
 pəh nien mə tuk tu rikək.

9

*Ikin ramərhakə ikin ye tokrei tanə mine ikin
 ramərhakə ikin ye rao ye neai*

¹ Kini nipig promes yame Kughen rimnəkupan
 mor rimnamarə, narmamə tukasəkeikei misəri-
 pən swatur atuatur kape nəhuakien. Kini Nimə
 Tapolen, in kape tokrei tanə e. ² Nəmə ku-
 pan kimnhavi Nimə Tapolen a, misor nəkwan
 kirik apa imə atuatur, kimnhapir nəkwan kiraru.

Kwənmhaan kupan, kamni kimə Ikin Ramərhakə ikin. Ye kwənmhaan a, kimisərəhu-pən nar kamhaukrai haktə laet iran, mine tebol kirik yame kamətu-haktə-pən min bred rhakə iran. ³ Kimivi-əswasig neipən ye kwənmhaan yame ramkwasig. Kini kwənmhaan a kamni kimə Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin. ⁴ Ikin a, nar kirik aikin kimnor kin gol, yame kamətu-pən nımar nai pien-pien iran, kivaan. Kini ikin a, Bokis kape Promes ramkwətə ikin. Bokis a, kimnor apa imə kin nai; kini iruə kimnor kin gol. Kini ye nəkwai Bokis a, botel kirik aikin kimnor kin gol, kimnhargin-pən kwənmop bred nhagin e “manə” iran, mine kaskin kape Eron, yame kupan Kughen rimnor rəpirpir min. Kini kapiet mir kiraru aikin, yamə mir kwəutəutə, yame kimirai-pən natuakəmien ten irəriu. ⁵ Kini yerpirig ye kapən kəvhao Bokis a, nanmi jerubim* kiraru aikin yamə mir kawor nımtətien ye nıkhakien kape Kughen. Təmərməriu rhorukin kapən kəvhao bokis a, ikin hae pris ramətəg-pən nitə mə tukririsin təvhagə has yamə mine nar-mamə kimisor. Mərig to yakpəh nhopraiye nıprai narimnar minə a.

⁶ Nıpig pris minə kimisətu huvə fam narimnar minə a, kharkun nivənien imə ye kwənmhaan yame raməkupan, masor wok kape nəhuakien; ⁷ mərig hae pris, in əmə rirkun nivənien ime

---

9:2: Eks 26:33,34   **9:2:** Eks 25:31-40; Jon 8:12; Rev 1:20   **9:2:** Eks 25:23-29; Jon 6:35,48   **9:3:** Eks 26:31-33   **9:4:** Nam 17:1-10   **9:4:** Eks 31:18   * **9:5:** Jerubim in agelo kirik kape Kughen ramhen kin nar miragh yame ramivə. Əm-ru Eks 25:18-22 mine Esek 10:1-20.   **9:5:** Eks 25:17-22; Hib 4:16   **9:6:** Nam 28:2-4

Ikin Ramərhakə Əgkap ikin. Ye newk kirikianə, in rirkun nivəniən ye nipiğ kirikianə əmə. Kini nipiğ tukmə ramvən, in tukraməkeikei mivəh nitə, mirisin kafan təvhagə has mine təvhagə has yame narmamə minə tiksın kimisor mhapəh nharkunien mə kimisor təvhagə hah. ⁸ Ramor narimnar minə a, Nanmin kape Kughen ramhajoun mə nipiğ Nimə Tapolen kupan rimnamərer, swatuk rikək tuk ətawə tuk nivəniən Aikin Ramərhakə Ikin. ⁹ In rəmhen əmə kin nımtətien kirik yame ramhajoun-pə nipiğ yame kisarə iran ai taktəkun mine. Narimnar yamə mine pris minə kamhavəh-si-pən kimi Kughen, masor sakrefaes kin kimin, khapəh nisəmhenien tuk nərəhu-atuatukien nəriğien kape narmamə yamə mine kamhauə ye nəhuakien. ¹⁰ Meinai nəhuakien akwas kupan, in ramhajoun əmə norien ye nıkarın kape nəviginien, mine ninimien, mine nəravyen. Narimnar minə a, iriə kape nıprai jir əmə. Kini Kughen rimnərəhu-pən natuakəmien minə a rarə meriaji-pən əmə nipiğ yame In rimini promes vi kirik yame rhuvə rapita.

Nıtaw Yesu in sakrefaes kirikyame rhuvə mapita

¹¹ Məriğ taktakun ai, Kristo ruauə ta. Kini in hae pris yame rimipik narimnar huvə minə, muauə. Kini In ruavən ime Nimə kirik yame rhuvə məmhen min, mapita yamə apa kupan. Nimə a, pəh nien mə nar kirik yame narmamə kasor, kini pəh nien mə nar kirik kape tokrei tanə

9:7: Lev 16:2   **9:7:** Lev 16:34   **9:7:** Lev 16:3,11,14; Hib 5:3
9:7: Lev 16:15   **9:8:** Luk 23:45; Jon 14:6; Hib 10:19-20   **9:9:**
Hib 10:1-2   **9:9:** Hib 5:1; 8:3   **9:10:** Lev 11:2-23   **9:10:** Nam
6:3; Kol 2:16   **9:10:** Lev 11:25,28,40   **9:11:** Hib 10:1   **9:11:**
Hib 8:2; 9:24

yame Kughen rimmor. ¹² Nipig Kristo rimavən ime lkin Ramərhakə lkin, pa rimə rimavən ye newk minə fam, rəmhen kin yame hae pris kupan minə kimisor. Mərig rimavən mikirikianə əmə, nəmhen. Meinai In ripəh nivəhyen nitaw nəni mine nitaw kwaji kau mivən imə mə tukrivəhsita narpinien kape təvhagə has. Nikam. In rimivəh atuk əmə nitawin, mivən imə, kini In əmə rimivəh nimritawə, mivəh nimri nimraghien rerin kapətawə. ¹³ Ye norien kape promes kupan, kimisətg-pən nitaw nəni mine kao, uə nimrawk ye kau yame kimivaan əru ye tebol, kamətg-pən ye kwən kirik yame rəmkimik ye nimri Kughen mə tukror nimtətien mə nimraghien kafan ruauə minhawən, nəmkimikien rikək iran. ¹⁴ Mərig nitaw Yesu in ravəh nəsaninien ehuə rapita narimnar minə e meinai Kristo In rimmor atuk sakrefaes iran, ye nəsaninien kape Nanmin Rhakə† yame ramarə rerin. In sakrefaes kirik yame ratuatuk əgkap, nahasien kirik rikək iran. Ror pən, nitawin rivəh nəsaninien rəmhen tuk nəspir-tayen rikitawə tuk norien yamə mine khakir-pən narmamə tuk nimhəyen. Rimmor məknakin mə kitawə‡ tuksətgah əmə tuk nəhuakien kimi Kughen yame ramragh.

¹⁵ Tuk narimnar yame Yesu rimmor, In swatuk tuk narmamə tuk nivəhyen promes vi. Kughen ramokrən kin narmamə kafan, kini mirpen-pən

---

9:12: Rom 3:25   **9:14:** 1 Pita 1:2,18-19   **9:14:** Hib 10:4 † **9:14:** Ye kopi akwas tiksın kape Niutesteman, nəgkarien e “Rhakə” rikək iran. ‡ **9:14:** Ye kopi akwas tiksın kape Niutesteman, ramni “kimia.”   **9:14:** Taet 2:14   **9:15:** Luk 22:20

tuk ərīə mə narimnar huvə minə e, kapəriə. Kini narimnar minə e, to khapəh nharkəkien tuk nipig kirik. Tuksarə rerin. Iriə tukhavəh narimnar minə a meinai nimhəyen kape Kristo in rimnarpin ta təvhagə has kape narmamə yamə mine kisəsik loa kape promes kupan.

¹⁶ To Yesu ripipəh nimhəyen məkna, to kafan narmamə minə kipihapəh nhavəhyen narimnar huvə yamə mine In rimirpen mə kapəriə. Meinai tukmə tatə kirik rirpen mə tukmə rimhə, kafan nautə tukrivən tuk tini, tatə tukraməkeikei mimhə məkupan, kini ai promes kafan tukruə mor nəfrakisien kin. ¹⁷ Mərig tukmə tatə ramragh hanə, tini to ripəh nivəhyen nautə kafan. Tukror əmə nəfrakisien kin ye nipig yame tukrimhə iran. ¹⁸ Tuk narimnar minə e, ye nıkarin kape promes kupan yame Kughen rimini, nitaw nar miragh kirik tukraməkeikei maiyu rhajoun mə nar miragh kirik rimamhə, ror nimtətien mə promes ramarə. ¹⁹ Ror məkneikin mə, nipig Moses in rimini-ərhav ta nəgkiarien minə fam kape loa kimi narmamə, kini kwasig ikin, in rimivəh tiki sipsip kimmor rəwhao, mine kwermi nai e kamni kimə “hisop” meires-pən ye nitaw kwaji kao mine nitaw nani mine nu, kini mətəg-pən nitə ye nəkwəkwə kape Loa mine narmamə minə. ²⁰ Kini mini-pən tuk ərīə mimə,

“In e nitaw nar miragh kirik yame rimamhə tuk norien promes kape Kughen ruauə minor nəfrakisien kin. Kini kimiə takasəkeikei mhasiai In, masor nəkwan.” (Eks 24:8)

²¹ Ye norien kirikianə əmə mɪn, Moses rɪmnətəg-pən nɪtə ye Nɪmə Tapolen mɪne narɪmnar fam yame kavəh tuk nəhuakien. ²² Loa ramni mə pris tukraməkeikei mamor-pən nɪtə ye narɪmnar khapsaah, ipakə narɪmnar fam, ror nɪmtətien mə iriə kwənhauə mɪshawən. Kɪni tukmə nɪtə rɪpəh naiyuyen iran, Kughen to rɪpəh nəspirien təvhagə has.

Nɪtaw Yesu ramarpɪn təvhagə has

²³ Ror pən, nɪpɪg kɪmnor sakrefaes, nɪtə rɪmnaiyu mor narɪmnar mɪnə a kɪshawən. Mərig Nɪmə Tapolen mɪne narɪmnar kafan aikɪn, iriə nanmɪ nar əmə yame ramor əmə nɪmtətien ye narɪmnar yame raməmɪr ye rao ye neai. Mərig nɪprai nar, in apa ye rao ye neai, kɪni nɪtaw nar kirik yame rhuvə rapita tukraməkeikei maiyu mor rhawən. ²⁴ Yesu rɪpəh nɪvənien ime Ikin Ramrhakə Əgkap Ikin kape tokrei tanə e, yame narmamə əmə kɪmɪsor. Nɪmə a, in nanmɪ nar əmə kape Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin əfrakis apa ye rao ye neai. Mərig Yesu rɪmavən ye rao ye neai, kɪni taktakun ai, In maməgkiar atuə kɪn kapətawə kɪmi Kughen ye nɪmrɪn. ²⁵ Kɪni nɪpɪg Yesu rɪmnor atuk sakrefaes ye kafan nɪmraghien, kafan norien ror pɪsɪn ye hae pris mɪnə kupan. Ye promes kupan, hae pris tukraməkeikei mɪvən ime Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin, mɪvi nɪtaw nar mɪragh. Pəh nien mə ramor atuk sakrefaes kɪn nɪtawɪn. Kɪni tukraməkeikei mor məknakɪn ye newk mɪnə fam. Mərig Krɪsto rɪmavən ime Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin ye rao ye neai, mɪvəh atuk nɪtawɪn

mor sakrefaes kın mikirikianə əmə, rəmhen. ²⁶ To Kristo rıpior sakrefaes məknakin ye newk minə fam, rəmhen kın yame pris minə kupan kimisor, to rıpiarig nəmhayen nıpiğ rıpsaah ririkakun ye nıpiğ Kughen rimnor tokrei tanə mamvən mamvən. Mərig taktakun ai, kitawə kwəsarə ye Nıpiğ Kwasig, Yesu rimatərhav-pə mikirikianə əmə, mə tukror atuk sakrefaes kın kafan nımraghien tuk nivəhsi-tayen narpınien kape təvhagə hah. Kini kafan sakrefaes, in infamien.

²⁷ Kitawə narmamə, Kughen rimnərəhu nıpiğ yame narmamə kirikianə kirikianə tukhamhə iran, kini tukhamhə mikirikianə əmə. Kini kwasig ikin, In tukrəkir kapətawə norien minə. ²⁸ Ye norien kirikianə əmə min, Kristo rimnor atuk sakrefaes kın mikirikianə əmə, mə In tukrarpın təvhagə hah kape narmamə khapsaah. Mərig kwasig, ye nıpiğ tukrırerig-pə min iran, In to rıpəh min narpınien təvhagə has, mərig tukruə mivəh mıragh əmə narmamə yamə mine kasərer matuk mamhawhin In.

10

Yesu rimneighan-pən kın nımraghien kafan rəmhen kın sakrefaes, mikirikianə əmə nəmhen

¹ Narımnar kape loa, kisəmhen kın nanmi narımnar yamə mine kamhauə kwasig. Mərig nanmi nar e rıpəh nəmtir-huvəyen. Pəh nien mə nıprai nar. Ye newk minə fam, pris minə kasor sakrefaes. Mərig nar apnapıg iriə kasor

---

9:26: Hib 9:12,28   **9:27:** 2 Kor 5:10   **9:28:** Hib 7:27; 9:12,26;
 10:10   **9:28:** Aes 53:12   **9:28:** Mat 16:27   **9:28:** 2 Tim 4:8
10:1: Kol 2:17; Hib 8:5

sakrefaes, loa in reinein norien nəməhuak yamə mine kamhauə tuk Kughen mə tuksatuatuk ye nimirin, meinai sakrefaes minə a, iriə nanmi nar əmə. ² To sakrefaes rīpiəmhen rīpior nəməhuak minə kīpisatuatuk, mīpihapəh nor-minien sakrefaes, meinai kwəshawən ta. Kini to sakrefaes rīpiəspir-ta rīkiriə, to kīpihapəh nisərig-rahasion tuk təvhagə has. Mərig, nīkam. Kasərig rahas hanə. ³ Mərig taktakun ai, ye newk minə fam, pris minə kasor pawk sakrefaes, mərig nar a ramor əmə mə narmamə rīkiriə raməsik hanə təvhagə has kapəriə, ⁴ meinai nitaw nəni mine kao kīrapəh nīwəmhenien tuk nīvəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has. ⁵ Ror pən, nīpig Kristo rimauə ye tokrei tanə, mini-pən tuk Kughen mīmə,

“Kughen, Ik nakpəh norkeikeiyen sakrefaes mine narimnar yamə mine kīvəhsi-pre kim ik.

Mərig Ik nīmnor nīprak kīrik mə jakvən iran.

⁶ Kamhavaan əru narimnar ye tebol rəmhen kin nəhuakien kapəriə raurə tuk Ik, kini masor sakrefaes tuk nəspirien təvhagə has.

Nar apnapig kasor məknakin, mərig khapəh nisorien rīkim ragien tuk əriə.

⁷ Mərig Yo yakamni mīmə,

‘Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməgkiar irak mīmə,

“Kughen, Yo e, yimauə mə jakor nəkwam.” ’ ’

(Sam 40:6-8)

⁸ Kristo ruini ta mə Kughen rīpəh norkeikeiyen sakrefaes mine narimnar yamə mine kīvəhsi-pən kim in, mine narimnar yame kavaan ye

tebol, mine sakrefaes kape nāspir-tayen tāvhaḡə has. Nar apnaḡig narmamə kasor narimnar minə e rəri-pən loa, Kughen rikin rapəh nagienien tukun. ⁹ Kini nḡig Kristo ramni min mimə, “Yo e, yimauə mə jakor nəkwam” kini meighaan-pən kin nimraghien kafan, In rimnoriah swatuk kupan kape nivəhsi-tayen narpinien kape tāvhaḡə hah, mor swatuk vi kirik tuk nivəhsi-tayen. ¹⁰ Kini Yesu Kristo rimnor nəkwai Kughen ror məkneikin: In rimnor atuk sakrefaes kin nḡpran, mikirikianə əmə, mə tukror ətawə kisatuatuk.

¹¹ Kini pris minə fam kasərer masor wok kape nəhuakien, masor sakrefaes, masor nar kirikianə əmə nḡig mifam tuk nāspir-tayen tāvhaḡə has. Mərig sakrefaes minə a, iriə khapəh nisəmhenien tuk nivəhsi-tayen tāvhaḡə has kirik. ¹² Mərig pris e kapətawə rimnor kafan sakrefaes mikirikianə əmə, kini sakrefaes e in rəmhen məkwak tuk nāspir-tayen norien has kape narmamə kape rerin. Kini nḡig rimnor məknakin kafan sakrefaes, in mivən “məkwətə ye kwermi Kughen matuk.” ¹³ Kini ikin a, In rawhin əmə mə “Kughen tukror In ramehuə ye kafan tikmir minə.”* ¹⁴ Meinai Kristo rimnor sakrefaes mikirikianə əmə, mor kafan narmamə kisatuatuk ye nimir kape rerin. Narmamə minə a, iriə en, yamə mine In rimnor əriə khauə misatuatuk.

¹⁵ Kini Nanmin kape Kughen, In min raməvsao kin narimnar minə a kimi ətawə, mamni mimə,
¹⁶ “Kughen Yermaru ramni mimə,

10:10: Hib 2:14   **10:10:** Hib 7:27   **10:10:** Hib 10:14; Efes 5:26   * **10:13:** Ramni Sam 110:1. Əm-ru Hib 1:13.

‘Nipig tukripiuə,
 jakor promes vi kimi kafak narmamə minə.
 Yo jakvəhsi-pən loa minə kafak yerkiria,
 kini Yo jakrai-pən loa kafak ye nirkunien
 kapəria.’ ” *(Jer 31:33)*

¹⁷ Kini In mamni min mimə,
 “Yo jakəru-kin kapəria norien has minə,
 kini rikik tukripəh nəsik-minien norien minə
 kapəria yame kasəkapir loa.” *(Jer 31:34)*

¹⁸ Nipig tukmə Kughen rimməspir ta norien has
 kape narmamə, to khapəh nisor-minien sakrefaes
 kirik.

Pəh kisərer timtim ye nhatətəyen kapətawə

¹⁹ Yo minə tiksın. Ror məkneikin mə nitaw
 Yesu rimmor ətawə kharkun nhavəniēn imə
 Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin, mhapəh nhaginien.

²⁰ Rəmhen kin yame In rimməhipu neipən yame
 raməker əswasig kin Ikin Ramərhakə Ikin. Mərig
 pəh nien mə rimməhipu neipən kirik, mərig nipran
 rimmərkwopir ror swatuk vi kirik yame ramragh
 tuk ətawə tuk nivəniēn tuk Kughen. ²¹ Kini hae pris
 kapətawə, in yemehuə yame ramarmaru ye nimə
 kape Kughen, in e kafan narmamə minə. ²² Ror
 məknakin, pəh khavən ipakə tuk nimri Kughen,
 yerkitawə yame rukwar kin nhatətəyen əfrakis.
 Meinai Kristo rimmətəg-pə nitawin yerkitawə
 məspir ətawə. Kini rimmokwi-ta nipraitawə
 ye nu yame rəmtir in əmə in əmə. ²³ Kitawə
 khamə kwəsərəhu-pən nətərigien kapətawə ye

10:20: Lev 16:2; Mat 27:51; Efes 2:18; Hib 9:8 **10:21:** Sek 6:13

10:21: Hib 3:6 **10:22:** Hib 7:19; Efes 3:12 **10:22:** Esik
 36:25; Hib 9:14; 12:24 **10:22:** 1 Pita 3:21

Kristo. Ror məknakin, pəh kisərer tim tim iran, mhapəh nhaviə-viəyen, meinai kitawə kharkun nisətiğtəyen ye kafan nəgkiarien yame rimirpen-pə ta kimi ətawə. ²⁴ Pəh khasiğ ətawə minə mə kitawə tuksorkeikei ətawə minə, kini masor huvə pən kimi ətawə minə. ²⁵ Narmamə tiksın kwəsəpəh nofuginien əriə minə. Məriğ rīpəh nəmhenien. Pəh kasofugin ətawə minə, masəriğ tim tim ətawə minə ye nīpiğ mīfam. Kini nīpiğ kasəm mə Nīpiğ Kwasig rinamuə pakə, rhuvə mə kitawə tukasəkeikei misəriğ tim tim ətawə minə mamharpin.

²⁶ Rhuvə mə tuksəriğ tim tim ətawə minə məknakin, meinai tukmə kitawə kwənharkun ta nəfrakisien, məriğ khapəh nisəriğien, masor norien has mamharpin, kini sakrefaes kirik min rikək yame to rəspir ətawə. ²⁷ Kini tukmə sakrefaes kirik min rikək mə to rīvəhsi-ta təvhagə has kapətawə, kini nar kirikianə əmə aikin. In e, tukasəkeikei mhagin, misətəmmimin, meinai kitawə kwənharkun huvə mə kitawə kamhawhin narpinien skai, mine nap ehua kape niemhaa kape Kughen yame tukraməkeikei məkwəru kafan tikmir minə. ²⁸ Loa kupan kape Moses ramni mə tukmə yermamə kirik rəkapir loa, kini “yermamə kiraru uə kisisər kirhini-ərhavin;” *(Dut 17:6,7)* kini kwən a tukraməkeikei mīmha. Narmamə, rikiriə to rīpəh nehuəyen tukun. ²⁹ ?Məriğ rhawor ye yermamə yamə rīpəh nisaiyen Ji Kughen? Kughen rimini-pə promes kirik tuk ətawə, kini nitaw Kristo rimnor

promes e ruauə minor nəfrakisien kin. Nitə əmə a in a rirkun norien narmamə kisatuatuk. ?Mərig rhawor ye yermamə yame ramor nar apnapig ye nitə e? ?Rhawor ye yermamə yame ramni hah Nanmin kape Kughen yame raməwhai nihuvəyen kimi narmamə? Ratuatuk mə yermamə yame ror məknei tukrarə ye narpinien skai yame rapita narpinien yame yermamə yame ramakapir loa kape Moses tukrarə iran. ³⁰ Meinai kitawə kharkun ta Kughen yame ramni mimə,

“Narpinien tai təvhagə hah, yakamərer tukun.

Kini Yo jakarpin tai norien kapəriə rəmhen əmhen.” *(Dut 32:35)*

Kini In ramni min mimə,

“Kughen Yermaru tukrəkir norien kape narmamə kafan.” *(Dut 32:36)*

³¹ Səm-ru. !Tukmə Kughen yame Ramragh rəpkətərəkin ik, nar a ror niginien!

³² Rhuvə mə rikimiə tukramuh nipig kupan, nipig nikhakien rinaməsia-pen əmiə kupan. Ye nipig a, kimiə nimisarə ye nipig ətən kirik, yame rəsəso pik, nimisərig nəmhəyen ehuə, mərig nimisərer tim tim. ³³ Nipig tiksın, narmamə kamhani hah əmiə ye nimri mirh, masor min narimnar has minə tiksın irəmiə. Nipig tiksın, nimisərer-pən tuk narmamə yamə mine kamor has pən kimi əriə. ³⁴ Misasitu irəriə nipig kimnəhi-pən əriə ye kalabus, kini misarə ye nipig ətən kapəriə. Kini nipig narmamə kimisəkrəh kin narimnar minə kapəriə, nakwənharkun ta mə

kapəmiə aikin narimnar raməmır yame in rhuvə mapita, rikimiə ramagien əmə. Kini narimnar minə a to ripəh nirkəkien tuk nipig kirik. Kini rikimiə ramagien əmə tukun. ³⁵ Ror pən, nipig naksarə ye nipig əutən minə, pəh rikimiə tukripəh nəpouyen, meinai tukmə nakshatətə ye Kughen, In tukrivəhsi-pre nərək kimi əmiə. ³⁶ Kimiə takasəkeikei misor nətərigien kapəmiə rapomh, mə taksor naha nhagin yame Kughen rorkeikei. Kini takpihavəh narimnar yame Kughen rimirpen mə tukrivəhsi-pre kimi əmiə. ³⁷ Meinai Kughen ramni mimə pəh nien mə tuku

“Kwən kirik tukruə,

in tukritərhav-pə, mipəh norien kəmər.

³⁸ Meinai kafak narmamə yamə mine kisatuatuk ye nimirik,

iriə tukhashatətə irak mamharpin. (*Hab 2:3-4*)

Mərig tukmə yakəm mə kwəsəpəh Yo, masərer rerig rerig,

to rikik ripəh nagienien tuk əriə.”

³⁹ Mərig kitawə e to khapəh nisərer rerig-rerigien, miserwei. Nikam. Kitawə narmamə kape nhatətəyen ye Kughen, Kughen tukrivəh miragh ətawə.

11

Kaha yamə mine kimishatətə ye Kughen

¹ Kitawə kasərəhu-pən kapətawə nərigien ye narimnar yamə mine tukripiuə, kini nhatətəyen kapətawə in ramor ətawə kharkun huvə mə

10:34: 1 Pita 4:13   **10:34:** Hib 11:16; 1 Pita 1:4,5   **10:36:**
Rom 5:3,4; Hib 12:1; Jem 1:3,4,12; 5:11   **10:36:** Hib 6:15; 9:15

narimnar minə e, iriə nəfrakisien. Nar apnapig mə kitawə khapəh nisəmien narimnar minə a, mərig kharkun huvə mə tukpihavəh, meinai nhatətəyen ramhajoun ətawə mə tukpihavəh. ² Riptawə minə kimmishatətə ye Kughen, Kughen rimnəgnəgin əriə tukun.

³ Nhatətəyen ramor ətawə kharkun mə Kughen rimnəgkiar əmə, narimnar kape tokrei tanə kasəmir. In rimivəh narimnar yame kipəh nəmien, mor narimnar kin yame kaməm.

⁴ Ebel in rimnhatətə tim tim ye Kughen, mivəh-sipən narimnar kimi Kughen yame rhuvə rapita yame Ken rimivəhsi-pən kimin. In rimnhatətə tim tim məknakin ye Kughen, Kughen rimini mimə in yermamə atuatur kirik, rikin ragien tuk naha nhagin yame rimivəhsi-pən kimin. Kini nar apnapig mə kwən a ruamhə ta, mərig nhatətəyen kafan ramhajoun ətawə kin nar kirik ai taktəkun.

⁵ Mine Inok rimnhatətə timentim ye Kughen, kini mipəh nimhəyen. Kughen rimivəhsi-ta əmə in ye tokrei tanə e, mə tukrhaktə mivən ye rao ye neai. Narmamə to khapəh nisəm-minien in, meinai Kughen rimivəhsi-ta. Meinai nipig Kughen ripəh hanə nirəhsi-tayen in, minhajoun ta in mə rikin rimnagian tukun. ⁶ Mərig yermamə to ripəh nhatətəyen ye Kughen, Kughen to rikin ripəh nagianien tukun. Meinai nipig yermamə kirik rorkeikei mə tukruə tuk Kughen, in tukraməkeikei mamni nəfrakisien mə Kughen ramarə mamərok narmamə yamə mine kisarkut mə tukharkun In.

11:1: 2 Kor 4:18   **11:3:** Jen 1   **11:4:** Jen 4:4-5   **11:4:** Hib 12:24   **11:5:** Jen 5:21-24   **11:6:** Hib 7:19

⁷ Mine Noa in min rimnhatətə tim tim ye Kughen. In e, nīpīg Kughen rimini-əsah pən narimnar kupan tukun, yame narmamə kipəh hanə nisəmien, Noa rimisiai In mamor nəkwān. Mivhirəkin rao ehua kirik mə tukrivəh miragh kafan narmamə minə. Rimivhirəkin məkna rao, mor əpu mə Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə. Nhatətəyen kafan rimnor swatuk kimi Kughen ror In ratuatuk ye nimirin.

⁸ Mine Ebrahim in rimnhatətə timtim ye Kughen. Nīpīg Kughen rimnokrən kin mə tukrivən ye tanə pisin kirik, in rimnor nəkwān. Tanə a, Kughen rimirpen ta kimin mimə tukrivəh-si pən kimin. Kini Ebrahim rimiterhav, meinein mə ramvən hiə. ⁹ Mamhatətə timtim ye Kughen məkna, kini mamarə ye tanə a yame Kughen rimirpen ta kupan mə tukrivəhsi-pən kimin. Mərig rimnamarə aikin a, mipəh nivhirəkinien nimə huvə kirik, mivəh-si haktə nikar nimə kirik, mamarə rəmhen kin yepsipis kirik. Kini kwənərəus kafan Aesak mine Jakob yame Kughen rimivəhsi-pən promes a kimi ərisir Ebrahim, iriu min kimiwarə əmə ye nimə has rəmhen kin yepsipis mir. ¹⁰ Ebrahim rimnamarə ye nimə tapolen məkna meinai in rimivhin mə tukrivən ye taon kirik yame nuknen riskai, tukraməmir ror tu. Taon e, Kughen əmə rimnəriwək iran mivhirəkin.

¹¹ Mine Sera min rimnhatətə tim tim ye Kughen. Nar apnapīg mə rimnəpiəhuaru əgkap, mərig

---

11:7: Hib 11:1   **11:7:** Jen 6:9   **11:9:** Wok 7:5   **11:9:** Jen 12:1-8   **11:10:** Hib 12:22; 13:14   **11:10:** Rev 21:2, 14   **11:10:** Hib 11:16

Kughen rīmivəhsi-pən nəsaninien kīmin mə tukreimək. In rīmivəhə tīni e, meinai in rīmnhətətə ye Kughen mə In tukror promes kafan ruə mor nəfrakisien kīn. ¹² Ebrahim rīmnhəuaru ta, ipakə əmə rīmnhə, mərig kwənərəus minə khapsaah kīmnhasi-pən iran. Nar apnəpig mə in yermamə kīrikianə əmə, mərig kwənərəus mine e kafan, iriə khapsaah rəmhen əmə kīn kəmhau minə ye neiai mine nīpakir ye tahik yame to kīpəh nəvhuekin-famien əriə.

¹³ Narmamə minə a, iriə kīmishətətə tīm tīm ye Kughen, mərig nīpig kīmnhəmhə, iriə kīmnhapəh nhavəhyen narīmnar yamə mine Kughen rīmīni ta mə tukrivəhsi-pən kīmi əriə. Iriə kīmīsəm narīmnar minə e mə iriə kasəmīr isok tuk əriə, mərig rikiriə ragien pīk mə tuksəm. Mhani-ərhav mhamə kīsarə ye tokrei tanə e mərig kīsəmhen əmə kīn yepsīpīs əmə. Tokrei tanə e pəh nien mə iməriə əfrakis ikin. ¹⁴ Nīpig narmamə kasəgkiar məknai, in ramhajoun pən mə kasarha-kīn iməriə atuatur ikin. ¹⁵ Kapəriə nətərigien rīpəh nīrerīg-pənien ye tanə kapəriə kupan, yame kwəsəpəh ta. Rikiriə to rīpiuh məkna, kīpiharkun nīrerīgien mamhavən. Mərig kīmnhapəh nīsorien məknakin. ¹⁶ Iriə kīmīsorkeikei iməriə ikin pīsīn kīrik yame rhuvə rapita. In e rao ye neai. Ror pən, Kughen rīpəh naurisien mə kamokrən kīn In kīmə kapəriə e Kughen. Kini Kughen rīmnor apnəpeinə ta ye taon

---

11:11: Jen 17:19; 18:11-14; 21:2   **11:12:** Rom 4:19   **11:12:** Jen 22:17   **11:13:** Hib 11:39   **11:13:** Mat 13:17   **11:13:** Jen 23:4; Lev 25:23; Fil 3:20; 1 Pita 1:17; 2:11   **11:15:** Jen 24:6-8
11:16: 2 Tim 4:18   **11:16:** Mak 8:38   **11:16:** Jen 26:24; 28:13; Eks 3:6, 15

kirik iməriə ikin.

¹⁷⁻¹⁸ Mine Ebrahim rimivəh promes yame Kughen rimini-pən tukun mımə, “Kwajikovə kafam Aesak tukror kwənərəus kafam tukripsaah mın, iriə tukhavəh nhagım.” *(Jen 21:12)*

Nipig Kughen rimə tukrəm nhatətəyen kape Ebrahim, kini Ebrahim rimnhatətə ye Kughen mamərer matuk tuk nhopniyen tini kwənkwan kirikianə əmə e Aesak mə tukror sakrefaes kin kimi Kughen. ¹⁹ Meinai Ebrahim rikin rimnaməsik mə Kughen rirkun norien yermamə ramragh mın ye nimhəyen. Kini Ebrahim rimivəh mın tini e Aesak ipakə rəmhen kin yame rimivəh miragh in ye nimhəyen.

²⁰ Mine Aesak rimnhatətə tim tim ye Kughen, maməhuak mə Kughen tukrivəh-sipən nihuvəyen kafan ramvən kimi tini mir e Jakob mine Esao, mamni-ərhav narimnar yame tukripiuə tuk nipig kirik.

²¹ Mine Jakob rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə rimhə, mınim tim tim kaskin kafan, maməhuak mə Kughen tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi ji Josef mir, maməgnəgin Kughen.

²² Mine Josef rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə rimhə, kini maməgkiar kin nipig kwənərəus minə kape Isrel tuksap ta Ijip. Kini in rimini ta tuk əriə mə iriə tukhatərhav Ijip, mishawor mhanim in.*

11:16: Hib 11:10; 13:14

11:17-18: Jen 22:1-10; Jem 2:21

11:19: Rom 4:21; Jon 5:21

11:20: Jen 27:27-29,39,40

11:21:

Jen 48:1,8-22

*

11:22: Gris ramni mə, “tukshawor nikəkrin.”

11:22: Jen 50:24,25; Eks 13:19; Jos 24:32

23 Mine tatə mine mamə kape Moses kimiwhatətə tim tim ye Kughen. Nipig in rimnarha-pə, iriu kimiwəm mə in ramor yemə huvə kin, kini kwerk-waig kin in rivəh makuə kisisər. Kini iriu kirəpəh nīraginien kin nəsikien nəkwai king.†

24 Kini Moses rimnehuə mamhatətə tim tim ye Kughen. Kamni pawk kimə in mikip king kape Ijip,‡ kafan nautə ripsaah, mərig nipig rimnehuə, rimnəm mə ripəh nəmhenien mə tukramarə əmə ye narəyen yame rimar ye tokrei tanə. 25 Mīmə tukrəpəh nagienien kape narimnar kape tokrei tanə, yame iriə kape nipig kwakwə əmə, mivən, mamərer-pən tuk narmamə kape Kughen yamə mine kamərik mitə əriə. 26 Rikin rimnamuh mə tukmə narmamə kisarh iakei iran tuk Kristo yame tukripiuə, mərig in to ripəh naurisien tukun. Rikin tukragien tuk nar e, rapita yame to rīpiamarə ye nīmraghien yame rimar apa Ijip. Mərig rikin rimavən əmə tuk nərok yame Kughen tukrivəhsi-pən kimin.

27 Moses rimnhatətə tim tim məkneikin ye Kughen, map ta ye kantri Ijip, mipəh niginien kin king e yame niemha ramhai pik in. Mipəh narha-kwasigien, maməkeikei mamvən, rəmhen kin yame in rimnəm Kughen e yame keinein nəmien kin nīmri jir. 28 Rimnhatətə tim tim ye Kughen məkna, kini mirikakun norien kape

---

11:23: Eks 2:2 † **11:23:** King Fero rimini mə tukhopni ji nəmə Isrel minə fam yamə mine kapəriə newk ripəh napitayen kiraru.

11:23: Eks 1:16, 22 ‡ **11:24:** Nəgkiarrien Gris ramni mə, “in ji piakəskəh kape Fero.” **11:24:** Eks 2:10 **11:26:** Hib 13:13

11:26: Luk 14:33 **11:26:** Hib 10:35 **11:27:** Eks 12:50, 51

lafet e Pasova. Mini-ərhav tuk kwənərəus minə kape Isrel mə tukasəkeikei mhauh-pən nitaw sipsip ye kwəruə ye nimə minə kapəriə. Tuksor məknaikin mə agelo yame Kughen tukrher-pə kin tuk nhopniyen nimirin nupan yerman minə, tukripəh nhopniyen nimirin nupan yerman minə kapəriə.

²⁹ Mine kwənərəus minə kape Isrel kimishatətə tim tim ye Kughen, mharkun nisəviofuginien ye tahik ehuə yame rimnəwhai kiraru. Kini misəriwək iran rəmhen kin tipəvsik. Mərig nipig nəmə Ijip kimisarkut tuk nikwasigien kin əriə, tahik rimipik əriə, kimisəmnim.

³⁰ Mine kwənərəus minə kape Isrel yame ramkwasig, iriə min kimishatətə tim tim ye Kughen. Kimisəriwək misarkurao ye kəupə kape Jeriko, yame kinnor kin kapier. Kimisarkurao misarkurao ye kəupə a, mhavəh nipig seven, kini ai, kəupə ehuə a rarkwəpir məsaah.

³¹ Mine Rehab e in piraovin kape swatuk, in min rimnhatətə ye Kughen. Nipig kinnher-pən kin yemə Isrel mir kiraru mə tukwəm-əsaah apis-apis ye Jeriko, Rehab rimnəhitə ye kafan nimə tuk əriu. Ror pən kin, nipig nəmə Isrel kimisarowagin kimi nəmə Jeriko, mishopni nəmə aikin yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen, kinnhapəh nishopniyen Rehab.

³² Mərig to yakpəh nini-minien mivən. To yakpəh nini-minien rapomh maməvsao kin Gideon

11:28: 1 Kor 10:10   **11:28:** Eks 12:21-23   **11:29:** Eks 14:21-31

11:30: Josua 6:12-20   **11:31:** Jos 2:1-16   **11:31:** Jos 2:1,9-14;
6:22-25; Jemes 2:25   **11:32:** Jaj 6-8

mine Barak mine Samson mine Jeftaha mine Deved mine Samuel mine profet minə tiksın. ³³ Iriə kimışatətə tim tim ye Kughen, masor narımnar rıpsaah. Iriə kimnhakır kwənərəus minə kape Isrel mhavən misarowagin iriə nəmə iku pisin minə, misapita əriə. Masor norien atuatur minə, kini mhavəh narımnar huvə yamə mine Kughen rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi əriə. Kimisəpkətərəkın nəkwai laeon minə mə tukhapəh nisəniən əriə. ³⁴ Misher-əpis nap ehua yamə mine kamhauək. Misapitan kin narmamə yamə mine khamə tukshapni əriə kin nau nisə. Kapəriə nəsaninien rikək pawk, mərig Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə. Kini iriə kimisapita mobael minə kape tanə pisin pisin minə. ³⁵ Nipiraovin tiksın aikin yamə mine kimışatətə tim tim ye Kughen, Kughen ror jiriə minə kamhamragh min ye nimhəyen.

Mərig narmamə tiksın aikin, kivəhsi-pən pawk nəmhəyen kimi əriə, mərig kwəshatətə tim tim ye Kughen. Nar apnapig kimə tukrisin əriə mə to kisəpəh nhatətəyen kapəriə, mərig kimnhapəh nisəpəhyen, mhamə tukhavəh nimraghien kirik yame rhuvə rapita. ³⁶ Iriə tiksın, narmamə kisarh iakei irəriə, kini misərkis-ərkis əriə. Kini iriə tiksın, narmamə karkwəji ətərəkın əriə kin jen, mhapik-pən əriə ye kalabus. ³⁷ Iriə tiksın, kimnarkwhopni

---

11:32: Jaj 4-5   **11:32:** Jaj 13-16   **11:32:** Jaj 11-12   **11:32:** 1 Saml 16:1,13   **11:32:** 1 Saml 1:20; 3:19-4:1   **11:33:** 2 Saml 8:1-3   **11:33:** Dan 6:22   **11:34:** Dan 3:19-27   **11:34:** Eks 18:4   **11:34:** 2 King 20:7; Jaj 16:28   **11:34:** Jaj 15:8   **11:35:** 1 King 17:22, 23; 2 King 4:36, 37   **11:36:** Jer 20:2; 37:15   **11:36:** Jen 39:20

əriə kin kapier apig, kini iriə tiksın, kimivi əru əriə kin so. Tiksin, kimnhapni əriə kin nao nisə. Kini iriə tiksın kimisarkaoh əmə kin tiki nəni mine sip-sip. Nar kirik kapəriə rikək. Kimnor ahas pən kimi əriə. Narmamə kimisoriah pik əriə. ³⁸ Mərig iriə nəmə huvə minə, tokrei tanə e rıpəh nəmhenien mə to iriə kisarə ikin. Kimisarə apnapig əmə, apa ye tipəvsik, mine ye tukwas minə, mine ye nəpag kapier minə, mine ye nəkwai nimir.

³⁹ Nəmə minə a, iriə m-fam kimishatətə tim tim ye Kughen, In rıvəhsi-pən nhag huvə kimi əriə. Mərig kimnhapəh nhavəhyen nar e yame Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimi əriə, ⁴⁰ meinai In ruini ta nətərigien kirik kafan, mə In tukror huvə-pə rapita kimi ətawə e towei mine. Kini ye nətərigien kafan, In rorkeikei mə tukrirpın ətawə miriə kupan, mə kitawə miriə əmə tuksaiyu əm nəmhen əmə.

12

¹ Kini narmamə yamə minə, kimisərer-ərhav tuk Kughen, mishatətə tim tim iran, iriə khapsaah pik, kini kapəriə nimraghien in ravəh-si haktə nhatətəyen kapətawə. Ror pən, pəh kisəpəh nar pam yame ramraptəəkın ətawə mine təvhagə has yame raməpit-pə irətawə. Kini pəh kisaiyu mhapəh nisəpəuyen kin naiyuyen yame Kughen rimnərəhu-pə kupan irətawə. ² Misarha-pən əmə tuk Yesu, yame In nuknei nhatətəyen kapətawə,

---

11:37: 2 Kron 24:21   **11:37:** 1 King 19:10; Jer 26:23   **11:37:** 2 King 1:8   **11:38:** 1 King 18:4; 19:9   **11:39:** Hib 11:2, 4   **11:39:** Hib 11:13; 10:36   **11:40:** Rev 6:11; Hib 2:10   **12:1:** 1 Kor 9:24
12:1: Hib 10:36   **12:2:** Sam 25:15   **12:2:** Hib 2:15

kini in e yame tukror mə kitawə tukseriaji mak ye nhatətəyen kapətawə. Pəh rikitawə tukruh norien kape Yesu e in e kafan nərigien rapomh. Nipig rimamhə ye nai kamarkwao kin, In mor nar apnapig əmə ye nəmhəyen yame rimiṽəh. Meighan-pən kin naurisien kape nimhəyen ye nai kamarkwao kin, meinai In rimnor kafan nərigien skai tuk nagiendien yame In tukripivəh. Kini taktakun ai, In ramkwətə ye nikar Kughen matuk e In King.

³ Rhuvə mə rikimiə tukraməsik Yesu mine kafan nərer-timtimien nipig yor təvhagə hah minə kimisarakikin-pən nəgkiarien has minə kimin, pəh rikimiə tukripəh nəpouyen kini mhapəh nisəpəhyen nhatətəyen kapəmiə.

Kughen ramərip atuatur kwajikovə kafan minə

⁴ Yakirkun mə kimiə naksarowagin tuk nətapigien kin təvhagə has ye nimraghien kapəmiə, mərig kimiə kirik rikək yame nitawin rimnaiyu tuk narowaginien e. ⁵ Kimiə nakwəsəru-kin ta nəgkiarien yame ravəhsi-haktə nətərigien kapəmiə. Ye nəgkiarien e, Kughen ramni-pre tuk əmiə, rəmhen mə kimiə tini atuatur minə, mamni mimə,

“Narik, nipig Kughen Yermaru ramərip atuatur ik, takpəh norien nar apnapig iran.

Pəh rikim tukripəh nəpouyen nipig In ravəhsi-pre narpinien kirik kimik.

⁶ Mərig in ai Kughen Yermaru ramərip atuatur narmamə yamə mine In rorkeikei əriə,

---

12:2: Fil 2:8,9; Hib 2:9   **12:2:** Mak 16:19   **12:3:** Gal 6:9; Rev 2:3   **12:4:** Hib 10:32-34

mamarkis-arkis narmamə m-fam yame In
ririhi əriə rəmhen kin kafan kwajikovə
minə.” *(Prov 3:11-12)*

⁷ Ror pən, taksərer tim tim ye nipiğ əutən minə.
Kughen ravəhsi-pre nipiğ əutən minə e tuk nəko-
atuatukien əmiə. Kimiə ji Kughen minə, ror mə
In raməriḡp atuatuk məkneikin əmiə. ?Məriḡ kwa-
jikovə kirik aikin yame kafan tatə riphəh nəriḡp-
atuatukien in uə? Nīkam, rikək. ⁸ Ye norien
kirikianə əmə min, Kughen raməriḡp atuatuk tini
minə. To Kughen riphəh norien məknakin irəmiə,
riḡpiahoun-pən mə kimiə pəh nien mə kwajikovə
atuatuk minə kafan - kimiə kwajikovə kape swatuk
minə. ⁹ Rīmtawə minə ye tokrei tanə e, kasəriḡp at-
uatuk ətawə, kitawə kamhasiai əriə. ?Kini tuksha-
wor pən iran mine ye Rīmtawə In Nanmin, ye rao
ye neai? Rhuvə mə tukseiwaiyu tukun, mhavəh
nimraghien. ¹⁰ Rīmtawə minə min kasəriḡp atuatuk
ətawə kape nipiḡ kwakwə əmə, rəri-pən kapəriə
nətəriḡgien. Məriḡ Kughen raməriḡp atuatuk ətawə
mə tukrasitu irətawə, kini mor ətawə kisatuatuk
rəmhen kin In. ¹¹ Tukmə kəriḡp atuatuk ətawə, nar a
riḡpəh nimarien tuk ətawə, məriḡ rəutən tuk ətawə.
Məriḡ tukmə kitawə kiseighaan kin mə tukrikir-pə
ətawə ye swatuk yame ratuatuk, in tukrikuə kin
kwənkwan e natuatukien mine nəmərinuyen.

Takasəriḡ əmiə

¹² Ror pən, nar apnapig mə kimiə nakasarə
ye nipiḡ əutən, məriḡ harəh-si haktə kwermimiə

12:7: Dut 8:5; 2 Saml 7:14; Prov 13:24   **12:8:** 1 Pita 5:9   **12:9:**
Nam 16:22; 27:16   **12:9:** Aes 38:16   **12:10:** 2 Pita 1:4   **12:11:**
Aes 32:17; Jem 3:17,18

yame rəpəu mə tukrəsanin. Mine nihumia yame ramətəmnimin, taksor mə ramskai tuk naiyuyen.

¹³ “Naha yermamə nakseriwək kwis kimia min, nihun rimhə,

Sor swatuk kapəmia ratuatuk huvə, mə nihun tukripəh nahas-əgkəpien mier ta,

Mərig pəh nihun tukrhuvə min.” *(Prov 4:26)*

¹⁴ Sarkut mə kimia m-fam taksarə kwis ye nəmərinyuyen. Kini misarkut mə taksor

mə nimraghien kapəmia in ratuatuk, meinai yermamə yame ripəh natuatukien, to ripəh

nivəniyen məm Kughen tuk nipig kirik. ¹⁵ Takasərig əmia tamə nakasaiyu misəpəu ye kwerkwai

swatuk, kini mhapəh nhavəhyen nihuvəyen kape Kughen. Takasərig əmia tamə nuai nai akonə kirik

zurə yerkimia, mikuə, mor kwənkwan ripsaah ye nimraghien kapəmia, kini nehen roriah narmamə

khapsaah. ¹⁶ Takasərig əmia mə takhapəh nhakir-apnapigien narman uə nipiraovin. Takhapəh

nisəmhenien kin kwən e Esao, yame kafan nimraghien ripəh natuatukien. In ror nar apnapig

ye Kughen. In nimri nupan, mərig in rimnor salem kin nehuəyen kape nimri nupan kimi naorahini,

kini məvigin kin mane kape nipig kirikianə əmə.

¹⁷ Kini kimia nakharkun mə kwasig ikin, rikin ripivən min ye nehuəyen kape nimri nupan. Kini

markut pik mə kafan tatə tukrəhuak mivəh-si-pən min nihuvəyen kimin. Rimnasək pik pawk tukun,

mərig rimipəh nararien ye nərigien kape rimni,

12:12: Aes 35:3   **12:14:** Rom 14:19   **12:14:** Rom 6:22

12:14: Mat 5:8   **12:15:** Hib 3:12; 4:1   **12:15:** Dut 29:18; Hib

3:12   **12:16:** 1 Kor 6:18   **12:16:** Jen 25:29-34   **12:17:** Jen

27:30-40

kini rimni rīpəh nəhuakien tuk nīvəhsi-pəniēn nīhuvəyēn kīmin.

Rhawor e loa ror pisin ye Nəvsaoyen Huvə

18-20 Apa kupan, kwənərəus minə kape Isrel kīmnəhavən ye tukwas ehuə e Sinae. Kini ikin a, kīmisəm nap yame ramuək, mine napignapien ehuə rameiwaiyu mhorukin nar. Kini kīmisərig nīmətag ehuə, mine naiyuk ramaşək apomh. Masərig riki yermamə kīrik raməgkiar kīmi əriə. Masətərig kīn kafan nəgkiariēn, kini misaiyoh-skai-pən mə tukhapəh nīsərig-mīniēn riki yermamə a. Misakur mhagin tuk nəgkiariēn a, kini In rīmə,

“Naha nhagin yame ramuə tuk tukwas e, nar apnapig mə in nar mīragh kīrik, kīmiə takasəkeikei misarkwhopni kīn kapier apig.”

(Eks

19:12-13) 21 Nīpig Moses rīmnəm narīmnar minə a, in min rīmnərig rahas mīmə, “!Yo yakwagin pik, makur!”

(Dut 9:19)

Mərig pəh nīēn mə kīmiə nakwənhauə ye tukwas e. 22 Kīmiə nakwənhauə ye tukwas e Saeon, mine taon ehuə e, ime Kughen Mīragh. In e Jerusalem vi apa ye rao ye neai, ikin agelo minə khapsaah khapsaah kasofugin əriə ikin tuk nagīēniēn ehuə. 23 Kini kīmiə nakwənhauə ye nofuginiēn ehuə kape narmamə kape Kughen, yame kīsəmhen kīn nīmri nupan minə kafan. Kīmīrai-pən nhagmiə ye rao

12:18-20: Eks 19:12-22; 20:18; Dut 4:11 12:18-20: Dut 4:12

12:18-20: Eks 20:18-19; Dut 5:5,25; 18:16 12:21: Eks 19:16-19; 20:18-21; Dut 4:11-12 12:22: Aes 24:23; 60:14; Rev 14:1 12:22: Hib 11:10; 13:14; Mat 16:16 12:22: Gal 4:26 12:23: Eks 4:22

ye neai. Kini nakwənhauə tuk Kughen yame tukripiəkir narmamə m-fam. Nakwənhauə masor kirikianə kimiə nanmi narmamə atuatur yamə mine kwənhəmhə ta. Kini Kughen rimmor əriə kwəsəriəji mak. ²⁴ Nakwənhauə tuk Yesu e in e swatur kape promes vi yame Kughen rimmor kimi ətawə. Kini nakwənhauə tuk nitaw Yesu, yame in rimmətəg-pə irəmiə ror əmiə naksaturatur. Nitə a in ramni-ərhav narimmnar yamə mine khahuvə misapita narimmnar yamə mine nitaw Ebel rimi-ərhav.*

Yermamə yame ripəh nhatətəyen ye Kughen, in tukrivəh narpinien

²⁵ Ror pən, takasərig əmiə tamə nakhaukreikin-pən nimeitaimiə kimi Kughen yame raməgkiar kimi əmiə. Meinai Moses, in yermamə əmə. Kini kitawə kharkun mə nəmə kupan kimnhapəh nisərigien in nipig In rimmor kwirig kimi əriə. Kini iriə kimiseinein nisaptayen kin narpinien kapəriə. Kini tukmə ror məkneikin, ? Rhawor irətawə tukmə khapəh nisətərigien kin nəgkiarieren kape Kughen yame ramsi-pən ye rao ye neai mamor kwirig kimi ətawə? ?Tukshawor misapta kin narpinien? ²⁶ Apa Sinae, riki Kughen rimikiu-

12:23: Rev 20:12   **12:23:** Jen 18:25; Sam 94:2   **12:23:** Fil 3:12

12:24: Hib 9:19; 10:22; 1 Pita 1:2   * **12:24:** Ken rhopni Ebel, Baebol ramni mə nitawin ramokrən kin Kughen maiyoh kin tain. Mərig kimnhopni Yesu, in ripəh naiyohyen kin tai nimraghien. Ror pən, Nəkwəkwə e Hibru ramni mə nitaw Yesu in rhuvə rapita nitaw Ebel. Əmru Jen 4:10   **12:25:** Hib 3:12   **12:25:** Hib 1:1   **12:25:** Hib 2:2,3; 10:29

kiu ye nimoptanə. Mərig taktakun ai in rimirpen-pə kimi ətawə mimə,

“Nipig min kirik aikin, Yo jakikiu-kiu ye nimoptanə. Ye nipig a, pəh nien mə ye tokrei tanə əmə jakikiu-kiu iran, mərig nimago-ago min tukrikiu-kiu məsaah.” *(Hag 2:6)*

²⁷ Nipig Kughen ramni mimə, “Nipig kirik min aikin,” nipran e ramni mə tukrikiu-kiu ye narimnar kape tokrei tanə əmə yame In rimnor, mə tukrivəh-si ta əriə. Tukrivəh-si ta narimnar, mə narimnar yame tukripəh nikiu-kiuyen irəriə, iriə tukasəmir - in e narimnar yame tukramarə rerin. ²⁸ Kini ai, rhuvə mə tukhani vi vi Kughen, meinai kitawə kwənhavəh rao kape Kughen e yame keinein nikiu-kiuyen iran. To ripəh niertayen tuk nipig kirik. Rhuvə mə kitawə tuksəhuak kimin, yerkin agien. Pəh kitawə tukamhasiai In, mamhagin kin ²⁹ meinai

“Kughen kapətawə In rəmhen kin nap ehuə kirik yame raməkweru narimnar m-fam.” *(Dut 4:24)*

13

Nəgkiarien infamien

¹ Rhuvə mə taksəkeikei misor norkeikeiyen kimi əmiə minə rəmhen kin mə kimiə piaumiə minə.

² Takhapəh nisəru-kinien nəmien yepsipis yamə mine kamhauə iməmiə ikin. !Tukmə ror iriə agelo

---

12:26: Eks 19:18   **12:28:** Sam 15:5; Dan 2:44   **12:28:** Mal 2:5; 4:2   **12:29:** Eks 24:17; 9:3; Sam 97:3; Aes 33:14; 2 Tes 1:7
13:1: Rom 12:10   **13:2:** Job 31:32; Mat 25:35; Rom 12:13

minə! Narmamə tıksın kimisəhitə ye nimə kapəriə tuk narmamə, mhapəh nharkunien mə iriə agelo minə. ³ Kini rikimiə tukraməsik narmamə yamə mine kisarə ye kalabus. Rikimiə tukrəmhə tuk əriə rəmhen kin mə kimiə min naksarə ye kalabus. Taksərer-pən tuk yamə mine kivəhsi-pən nəmhəyen kimi əriə rəmhen kin mə kimiə min naksərig atuk nəmhəyen a ye nıpraimiə.

⁴ Pəh narmamə m-fam tukhasiai norien kape narkurəkien, mə in ramərhakə nıpig m-fam. Pəh narmamə m-fam tukhasiai nımhakuə kape narmamə. Kughen tukrəkir mivəh-si-pən narpinien kimi tamaruə mine piakəskəh yamə mir kawəkrəh kin əriu minə, mine narman mine nıpiraovın yamə mine kasəkrəh kin əriə minə, yerman yame ramapır-pən tuk piraovın yame pəh nien mə kafan, mine piraovın yame pəh nien mə kafan atuatur yerman.

⁵ Sərer isok tuk norkeikei-pikien mane. Rikimiə tukraməkeikei mamagien əmə tuk kapəmiə narımnar yame nakamhavəh, meinai Kughen rimini mimə,

“!To yakpəh nəpəhyen ik,

mıpəh nətayen iram tuk nıpig kirik!” *(Dut 31:6)*

⁶ Ror pən kıtawə kharkun nhaniyen mhamə,
“Kughen Yermaru In yasitu kapətawə,
to tukhapəh nhaginien.

Narmamə kaseinein nisoriahyen ətawə.” *(Sam 118:6-7)*

⁷ Rikimiä tukraməkeikei mamuh nəmasur minə kapəmiä yamə mine kimisəkupən mishaoun əmiä ye nəgkiarien kape Kughen. Sətərig-ru kin narimnar huvə yamə mine rimatərhav ye nimraghien kapəriä, kini mishatətə ye Yermaru rəmhen kin əriä.

⁸ Yesu Kristo to ripəh nukreikinien. Norien kafan raməmır əmə məkna apa kupan, muə meriaji-pə ai taktakun mamvən to ripəh norien infamien. ⁹ Takhapəh nisorien mə nhajounien vi pisin pisin minə tuxhavi ta əmiä ye swatuk atuutuk. Kimiä havaag-pən əmə tuk Kughen, yame ramasitu irəmiä yerkin agien mə tukror kapəmiä nərigien riskai. Ripəh nihuvəyen mə kitawə tuksəri-pən natuakəmien kape nəviginien, mə in tukror ətawə khaskai, meinai nəfrakisien mə natuakəmien minə a to khapəh nisasituyen ye narmamə.

¹⁰ Narmamə yamə mine kasor hanə sakrefaes rəri-pən norien kape nəmə Isrel kupan, nar kirik kapəriä rikək ye nihuvəyen yame Yesu rimivəh-si-pə kimi ətawə ye sakrefaes kafan. ¹¹ Meinai pris ramhopni nar miragh kini mivəh nitawin mivaan apa imə Ikin Ramərhakə Ikin, kini mivəh-si-pən kimi Kughen tuk nəspir-tayen təvhagə has kape narmamə. Kini ai, kharəhsi-ərhav nar miragh a apa iruə ye nimə tapolen kapəriä, mhavaan əru. ¹² Ye norien kirikianə əmə min, kikir ye rhav Yesu ye Jerusalem, in rimmərig nəmhəyen ye

---

13:7: Hib 13:17, 24; 1 Kor 16:16   **13:7:** Hib 6:12   **13:8:** Sam 102:27; Hib 1:12   **13:9:** Efes 4:14   **13:9:** Kol 2:7   **13:9:** 1 Kor 8:8; Hib 9:10   **13:11:** Lev 16:15   **13:11:** Eks 29:14; Lev 4:12,21; 9:11; 16:27   **13:12:** Jon 19:17

nīpran kini mīmḥə mə nītawīn rīrkun nəspir-tayen təvhagə has kape narmamə, mor əriə kisatuatuk.

¹³ Ror pən, pəh kitawə tuksor məkna, mhatərhav iruə imətawə ikīn, masor kirikianə kitawə min, masərer matuk, nar apnapīg narmamə kasor naurisien kimi ətawə rəmhen kīn yame kīmisor iran. ¹⁴ Imətawə atuatuk rīkək ye tokrei tanə e, mine taon yame raməmīr rerīn. Məriğ kitawə kamhawhin taon yame tukripiuə.

¹⁵ Ror pən, pəh Yesu tukrasitu irətawə mə tukhavəhsi-pən sakrefaes kapətawə kimi Kughen nīpig m-fam. Sakrefaes e kapətawə, in e, pəh khavəhsi-haktə nhag Kughen nīpig m-fam, mhani-ərhav nhagin. ¹⁶ Hapəh nisəru-kinien norien huvə mine nəvraiye nārīmnar kapəmiə mivəh-si-pən kimi narmamə yamə mine kapəriə rīkək, meinai norien e in rəmhen kīn sakrefaes yame rīki Kughen ragien tukun. ¹⁷ Sor nəkwai nəmasur mīnə ye nīməhuak, mīseiwaiyu tuk əriə. Iriə e kasarha tuk nīmraghien kapəmiə mhapəh nisapisien, meinai iriə kharkun mə tuk nīpig kīrik, tukasəkeikei mhani-ərhav wok kapəriə tuk Kughen. Pəh kīmiə taksor mə rīkiriə tukragien tuk wok e. Məriğ tukmə nakasor rīkiriə rīpəh nagienien tuk wok kapəriə, to khapəh nisasituyen irəmiə.

¹⁸ Səhuak tuk əmawə, meinai yakharkun

13:12: Rom 3:25   **13:12:** Efes 5:26   **13:13:** Luk 9:23   **13:13:** Hib 11:26   **13:14:** Hib 12:27   **13:14:** Fil 3:20; Hib 11:10; 12:22
13:15: 1 Pita 2:5   **13:15:** Sam 50:2-15; Hos 14:2; Aes 57:19
13:16: Rom 12:13   **13:16:** Fil 4:18   **13:16:** Sam 50:21-15; Hos 14:2   **13:17:** Hib 13:7,24   **13:17:** Aes 62:6; Wok 20:28
13:18: 1 Tes 5:25

mə kapəməwə norien in ratuatuk əmə, kini yaksorkeikei mə nīpīg mī-fam kīmawə jaksor əmə norien huvə. ¹⁹ Yakorkeikei pīk mə kīmīə takasəkeikei mīsaiyoh Kughen mə jakrerīg-pre aihuaa əmə məm əmīə.

²⁰ Yakaməhuak mīn tuk əmīə, mə Kughen tukr-asitu irəmīə. Kughen e in e nukne nəmərinuyen. Kini In rīmnor Yesu Kristo Yermaru kapətawə rīmnərīg nəmhəyen, mə nītawīn tukraiyyu mor promes rerīn ruə mor nəfrakīsien kīn. Yesu e, In yemə huvə mapita tuk nəm-huvəyen sipsip mīnə kafan. Yakaməhuak mə Kughen ²¹ tukrīvəhsi-pre narīmnar huvə mīnə fam kīmī əmīə yame tukror əmīə naksəmhen tuk norien nar yame In rorkeikei. Kini yakaməhuak mə Kughen tukror wok ye nīmraghien kapəmīə kīrīkianə kīrīkianə. Kini ye nasituyen kape Yesu Kristo, Kughen tukror kapəmīə norien rhuvə, kini rīkin tukragien pīk tukun. Kini pəh kīvəhsi-haktə nhag Kristo nīpīg mīfam, mamvən, infamien rīkək. Amen.

²² Piak mīnə mīne nowīnīk mīnə. Nəkwəkəwə e kafak rīpəh napomh-pīkīen. Mərīg yakamaiyoh skai əmīə mə taksor-ru kapəmīə nərīgīen rapomh mīn mə taksətərīg kīn kafak nəgkiarīen yame ravəh-si haktə nətərīgīen kapəmīə.

²³ Yakorkeikei mə takharkun mə kīmīrīsīn pī-autawə e Timoti ye kalabus. Tukmə in ruə aihuaa, kīmru mīn jakraurə.

13:18: Wok 23:1   **13:20:** Rom 15:33   **13:20:** Wok 2:24   **13:20:** Jen 17:7,13,19; Aes 55:3; 61:8; Esik 37:26; Mat 26:28
13:20: Hib 9:20   **13:20:** Jon 10:11   **13:21:** Fil 2:13   **13:21:** Rom 11:36

²⁴ Sokrən huvə kimi nəmehuə minə kapəmiə
mine nəməhuak minə iməmiə ikin. Nəmə Itali
kasokrən huvə irəmiə.

²⁵ Pəh Kughen tukrautə-pre kin nihuvəyen kafan
kimiə əmiə minə fam. Amen.

**Nəkʷəkʷə imərhakə kape kughen: nirpenien
vi
The New Testament in the Southwest Tanna Language
of Vanuatu
Le Nouveau Testament dans la langue sud-ouest Tanna
de Vanuatu**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Southwest Tanna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Tanna, Southwest

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

ad9e16d0-33ca-5cbe-ad05-46d1635fa22b